

CULTUUR HUIS

VAN
MORGEN

Rotterdamse
Academie
van
Bouwkunst

**VOORAF
4**

**DE STUDIO
11**

De opdracht
13
Inspiratie en onderzoek
14
Uitgangspunten en kernwaarden
16

**HET CULTUURHUIS
19**

Inleiding
20
Het gebouw in het dorp
21
Transformatie en continuïteit
27
Schoonheid voor gevorderden
33
De kracht van verleiding
39
Het publieke interieur
47

**REFLECTIE
53**

Cultuurhuis als maatschappelijk
project
55
Een werkwijze voor morgen
56



Vooraf

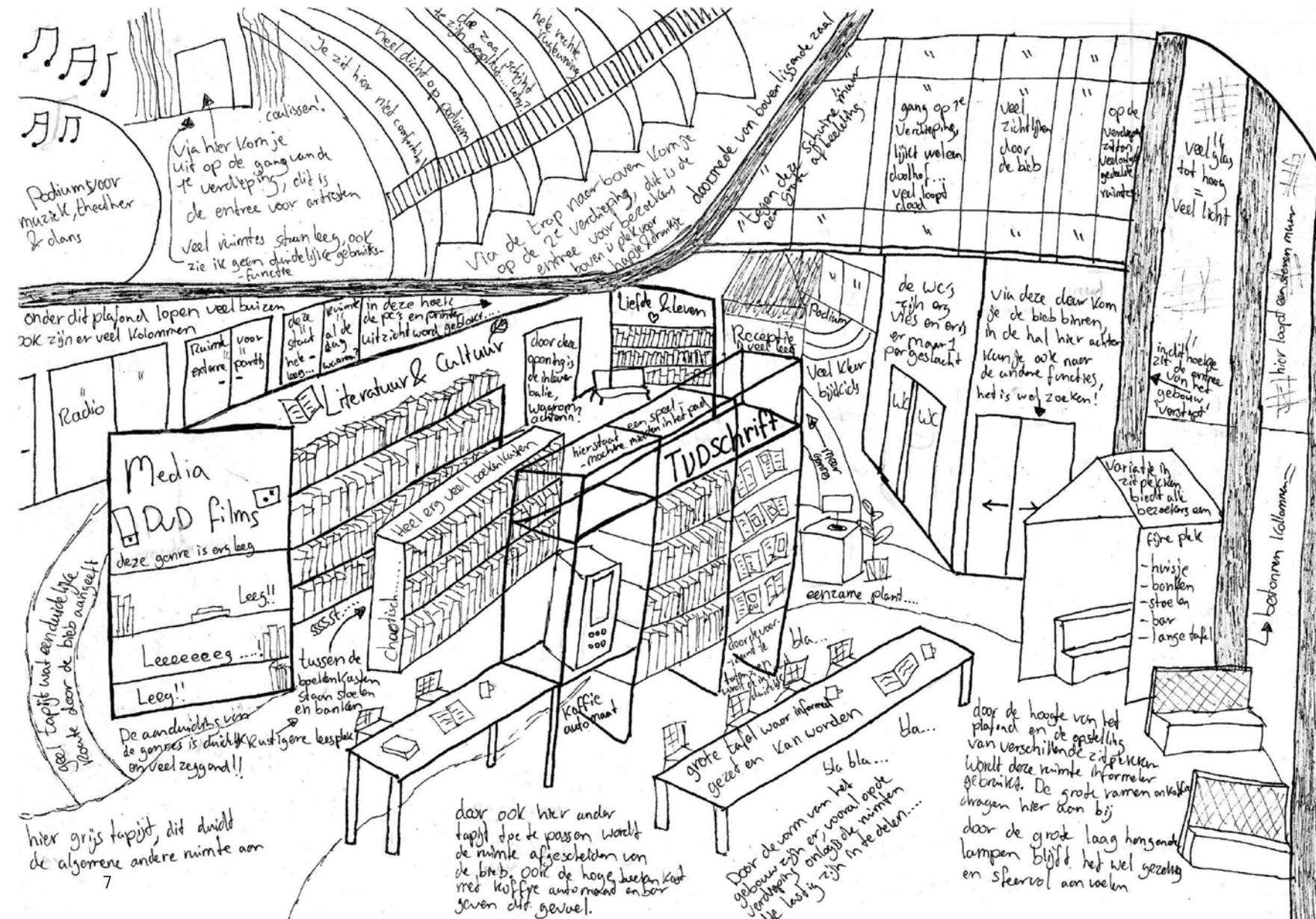
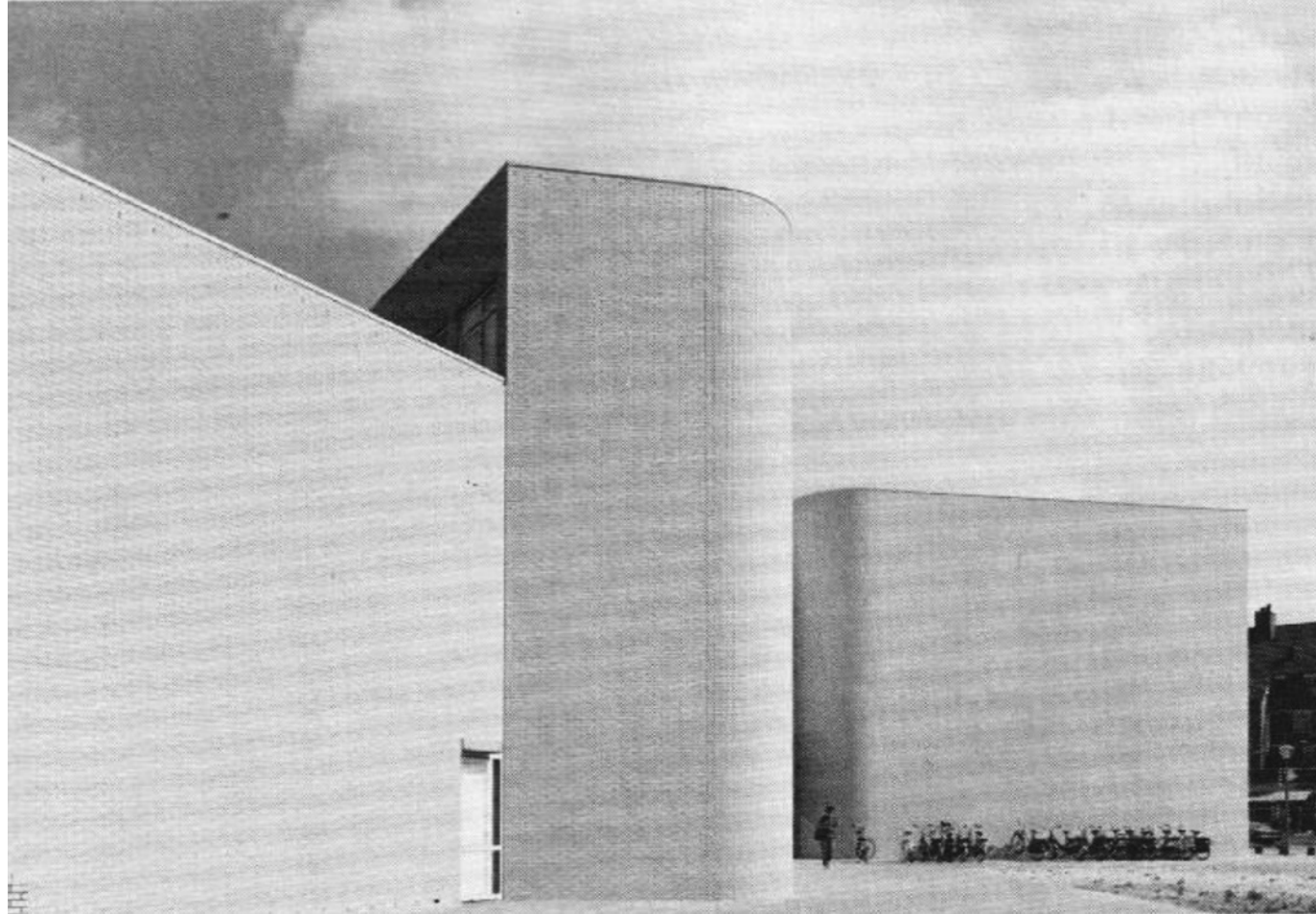
Gebouw De Klinker staat op een markante plek in het centrum van Zeist, stamt uit de jaren tachtig van de vorige eeuw en herbergt onder andere de bibliotheek en de muziekschool van het dorp.

Maar het geeft niet langer een juiste invulling aan de beoogde publieke functies en voldoet niet meer als centrale plek in het inmiddels veranderde dorpshart. De Zeister gemeenschap, het lokale bestuur en KunstenHuis Idea, verantwoordelijk voor het gebouw en zijn programmering, zijn klaar voor verandering. De vraag is welke dan? Moet het gebouw plaatsmaken voor iets nieuws, of is het mogelijk om het gebouw met veranderingen klaar te maken voor de toekomst?

In afstemming met KunstenHuis Idea heeft de Rotterdamse Academie van Bouwkunst en een viertal docenten een ontwerpstudio binnen de masteropleiding architectuur van Hogeschool Rotterdam opgezet en vormgegeven. Dertien studenten hebben zich van februari tot juli 2024 gebogen over de vraag of en hoe De Klinker getransformeerd kan worden tot een eigentijds Zeister cultureel centrum. Daartoe hebben ze op basis van consultaties, brede verkenningen en onderzoek, waarden en uitgangspunten voor transformatie en herontwerp voorgesteld. Het volgende hoofdstuk doet verslag van de activiteiten in de studio. In het daaropvolgende hoofdstuk volgt een uitgebreid verslag in woord en beeld van de bevindingen aan de hand van een vijftal thema's. Deze publicatie sluit af met een tweetal reflecties op de studio, het onderzoeksthema en de bevindingen door het viertal docenten, tevens de redactie van deze publicatie, en van de academiedirecteur.

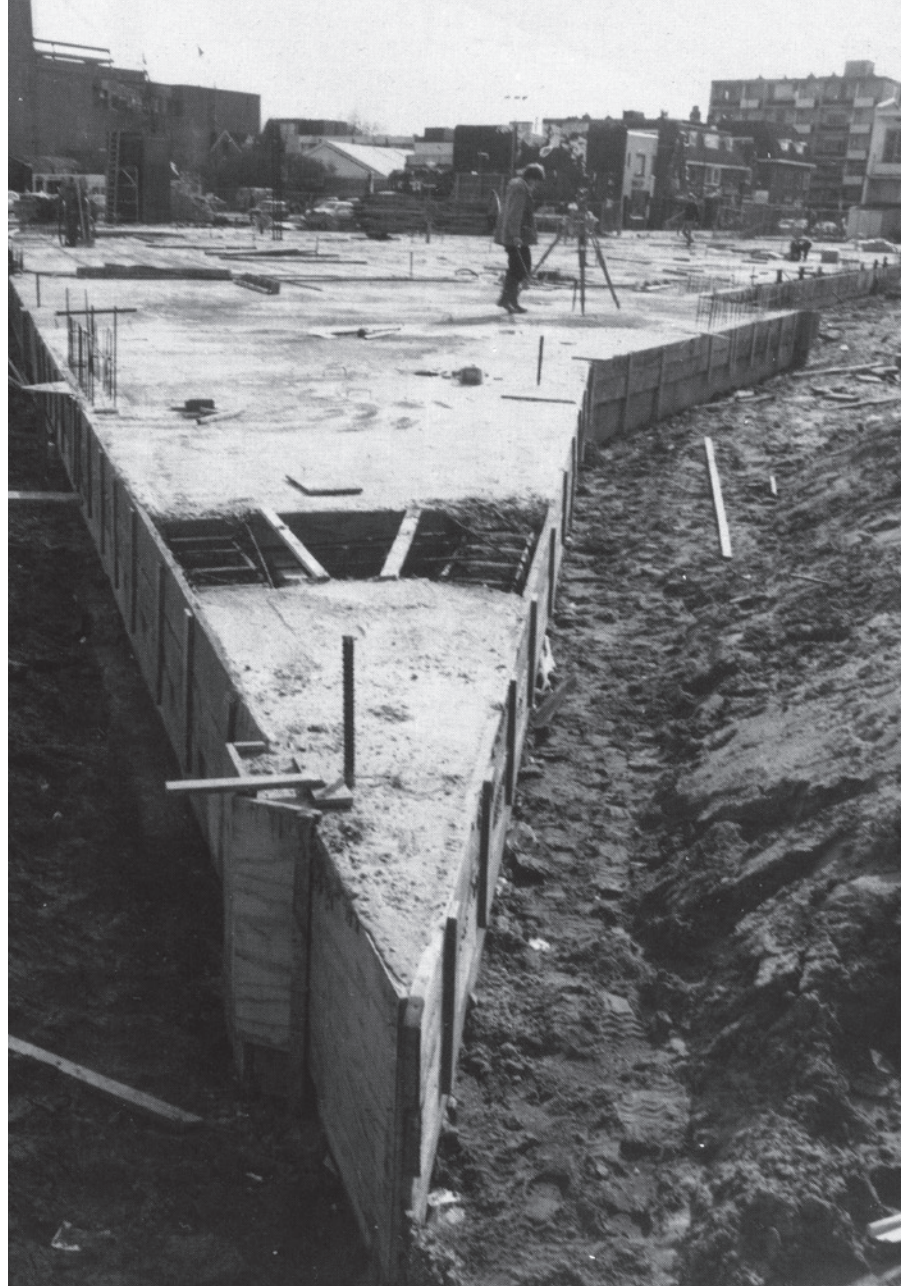
Deze publicatie, een co-creatie van de betrokken staf en docenten, is een bijdrage aan een productieve afweging over de toekomst van De Klinker met oog voor de sociale en culturele waarde van architectuur. De namen van docenten en studenten zijn vermeld in de colofon van deze publicatie.







*Het cultuurhuis zal
functioneren als koppelplaats
tussen mensen en informatie,
kennis of expertise.*



DE STUDIO

De opdracht

I have to change to stay the same.

– Willem de Kooning

Bibliotheken worden allang niet meer gezien als een plek voor enkel studie en stilte. Tegenwoordig vormen ze steeds meer onderdeel van grotere publieke gebouwen en plekken en evolueren ze in cultuurhuizen voor maken, doen, spelen, leren en ontdekken. In de studio het Cultuurhuis van Morgen van de Rotterdamse Academie van Bouwkunst lag de focus op het ontwerpen van een nieuwe bibliotheek met een eigentijdse invulling als onderdeel van een breder cultuurhuis. Dat dient meerdere functies binnen een bestaand gebouw. De studio richtte zich specifiek op de herbestemming van De Klinker; een bestaand, niet-monumentaal pand in het centrum van Zeist.

De bibliotheek en muziekschool, ontworpen door Jan Hoogstad en gebouwd in 1983, is aan vernieuwing toe; door de jaren heen is het pand verouderd, het vertoont achterstallig onderhoud en sluit niet langer aan op de behoeften van de huidige gebruikers. KunstenHuis Idea, de overkoepelende stichting van De Klinker en een aantal andere culturele voorzieningen en accommodaties van zes gemeenten in het Gooi, zoekt al jaren naar een passende herinterpretatie en -bestemming van het gebouw. Het samenvoegen van de cultuurfaciliteiten die de organisatie binnen de Zeister gemeenschap te bieden heeft onder één gemeenschappelijk dak, is het ideale scenario. Doel en ambitie van

KunstenHuis Idea is om de activiteiten die nu nog zijn verdeeld over verschillende locaties onder één dak te brengen. Het streven is, het creëren van “... een aantrekkelijke, centrale plek, toegankelijk en uitnodigend, duurzaam en bruisend, ontworpen voor het huidige en toekomstige gebruik. Een plek waar de hele dag door iets te beleven valt, waar je wilt verblijven, waar je vindt wat je zoekt. Door alle disciplines en functies onder één dak te brengen worden combinaties mogelijk die een grote maatschappelijke meerwaarde hebben”.¹ Echter, het bestaande gebouw laat dit in formaat en inrichting (nog) niet toe. Door de veroudering en verrommeling als resultaat van veertig jaar gebruik, is een nieuwe invulling in eerste instantie ook lastig voor te stellen. Exact dit was de opgave voor de studenten van de studio het Cultuurhuis van Morgen.

Een van de uitgangspunten van de studio was om zowel de deelnemende jonge architecten als ook KunstenHuis Idea en gebruikers mee te nemen in de waardering van de bestaande bebouwde omgeving. De reden daarvoor is tweeledig. Allereerst is het vandaag de dag meer en meer vanzelfsprekend, met het oog op een duurzame toekomst, om de herbestemming van bestaande gebouwen te onderzoeken, hier opties voor uit te werken, en te realiseren. Daarnaast betreft het ook respect voor cultuurhistorie, ook als het gaat om creaties van relatief recente datum, die de gebouwde omgeving belichaamt.

Voor De Klinker van Jan Hoogstad geldt dat onder invloed van het gebruik en de inrichting door de jaren heen, een belangrijk deel van de schoonheid ervan niet ervaren kan worden en aan het oog is onttrokken. De zwartwitbeelden uit 1983 laten een schoonheid zien – ergens in dit gebouw zit

ruimtelijkheid verscholen – die door een transformatie ook in het actuele gebruik en tijdsgewricht dienstbaar kan zijn aan culturele ervaring en gebruiksnut van het gebouw. Door waarde toe te kennen aan architectonische kwaliteiten, kan een dialoog met het bestaande gebouw ontstaan die de basis kan leggen voor een transformatie gericht op gebruiksnut nu en in de toekomst. De studio grijpt de kans om een alternatief te bieden voor het initiële idee het gebouw De Klinker te slopen, door dit gebouw waarin bibliotheek en muziekschool nu huizen en het ontwerp en de realisatie ervan, te leren kennen en waarderen en er mogelijk een nieuwe toekomst voor te schetsen. In plaats van uit te gaan van een tabula rasa ondervraagt deze ontwerpstudio het bestaande en de structuur ervan: Wat moet behouden blijven? Wat kan worden gedemonteerd en hergebruikt? Met welk doel? Op die wijze levert ze een bijdrage aan een evenwichtige afweging en besluitvorming over het Cultuurhuis van Morgen in Zeist, waar naast transformatie van het bestaande gebouw ook sloop en nieuwbouw worden overwogen. Iedere keer weer moet afgewogen worden welke elementen van historische waarde zijn en daarom behouden moeten blijven, en welke nieuwe elementen kunnen worden toegevoegd met respect voor het verhaal van het gebouw.

¹ Kunstenhuis IDEA (2022). Cultuur clusteren in Zeist. Visie en Ambitie Cultuurgebouw. Zeist: Kunstenhuis IDEA

Inspiratie en onderzoek

De studenten die deelnamen aan de ontwerp-studio kregen informatie en inzichten aangereikt, zochten inspiratie en voerden onderzoek en verkenningen uit. Daarbij ging het vooral over de rol en betekenis van bibliotheken en cultuurhuizen in de veranderende samenleving, in het bijzonder over de wijze waarop bestaande gebouwen waarin zij gehuisvest zijn, door transformatie geschikt gemaakt kunnen worden voor eigentijds gebruik, en actuele en toekomstige maatschappelijke eisen en functies kunnen dienen. Meer specifiek gold de vraag hoe architectonische en bouwtechnische interventies een eigentijdse programmering mogelijk kunnen maken en ondersteunen. Respect voor stedelijke historie en architectonische waarden waren daarbij een belangrijk uitgangspunt.

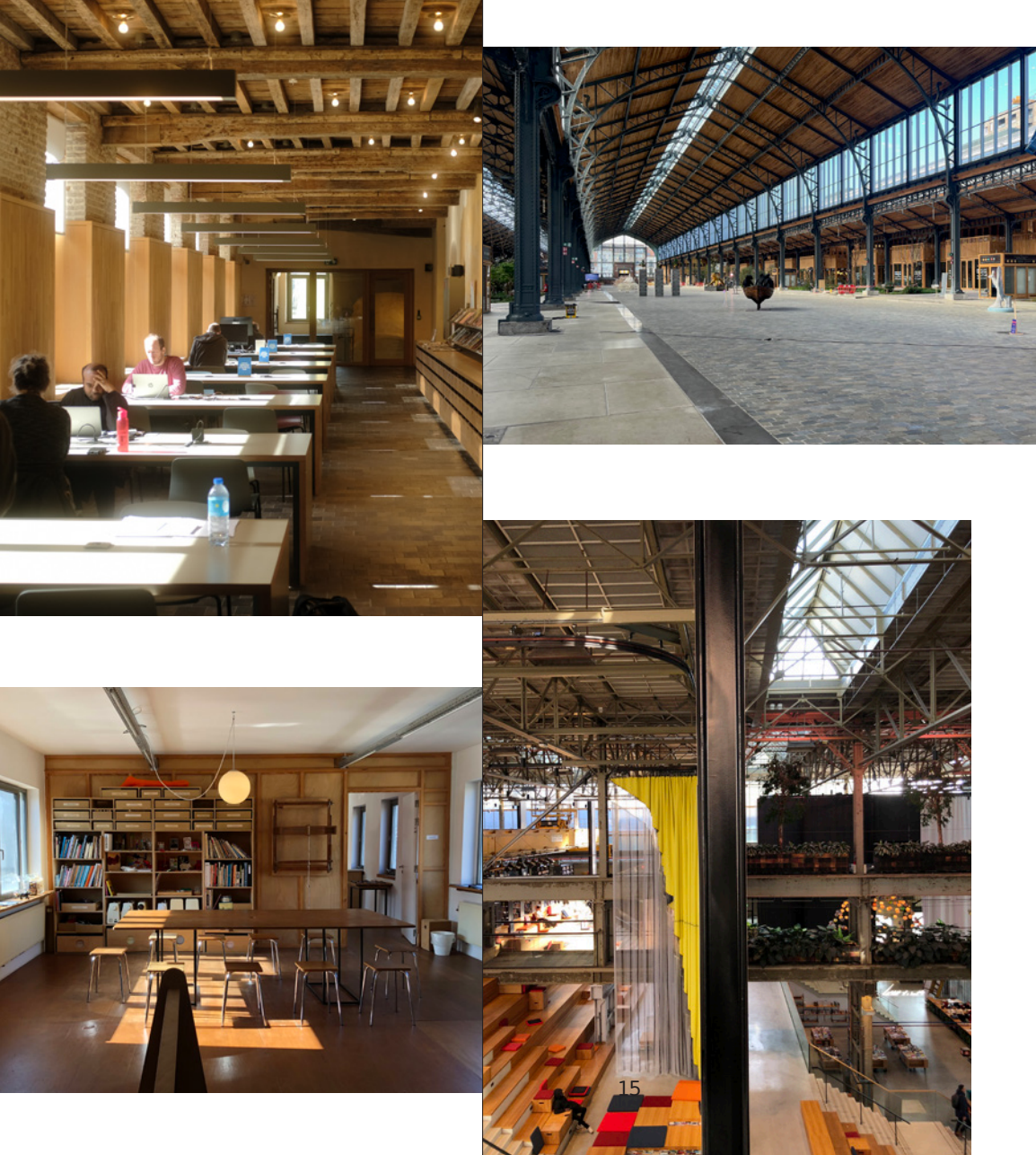
Voordrachten
Meerdere aspecten van het studiothema zijn belicht in een viertal voordrachten van gezaghebbende experts uit het veld van architectuur, cultuur en bibliotheekwereld. Jan David Hanrath, architect van professie, begeleidt en adviseert culturele instellingen en maakt samen met Rob Bruijnzeels deel uit van het Ministerie van Verbeelding. Bibliotheken en andere culturele instellingen worden van daaruit bijgestaan om een toekomstgerichte visie te ontwikkelen en die onder andere om te zetten in een spraakmakend inrichtingsplan en een eigen identiteit. Hanrath beklemtoonde in zijn verhaal aandacht voor inspiratie, creatie en

participatie als centrale waarden voor de hedendaagse bibliotheek.

Rob Bruijnzeels, opgeleid als bibliothecaris, is samen met Joyce Sternheim auteur van *Imagination and Participation, Next Steps in Library Architecture*. Bibliotheken zijn in de loop der jaren veranderd. Veel van hen onderscheiden zich in architectonisch opzicht door hun iconische waarde als gebouw, maar ook hun maatschappelijk belang is anders. De collectie van een bibliotheek is en blijft echter het vertrekpunt. Hij sprak in dat verband over bibliotheken met verbeelding.

Marjo van Schaik is onderzoeker en kunstenaar en publiceerde onlangs *Spaces of Culture, New Cultural Venues in Amsterdam* en *Pleidooi voor een Radicale verandering van Cultuurgebouwen*. Zij beklemtoont dat we cultuurgebouwen nodig hebben voor inspiratie en verbeelding, maar ook als fysieke ontmoetingsplaats. Een cultuurgebouw verenigt sociale, artistieke en economische waarde. Verbeelding en verbinding zijn cruciaal. De mens moet daarbij centraal staan. Betekenisvolle cultuurgebouwen kennen de flexibiliteit van een festival en de continuïteit van een gebouw, aldus van Schaik.

Mechthild Stuhlmacher is mede-eigenaar van het bureau Korteknie Stuhlmacher Architecten (KSA) en professor aan de KU Leuven. KSA legt zich onder meer toe op de transformatie van historische gebouwen, waarbij respect voor historie en architectuur worden gecombineerd met eigentijdse functies. Een prominent en relevant voorbeeld in de context van deze studio is Het Predikheren in het Vlaamse Mechelen. In dat project komen drie principes samen: rigourosheid, continuïteit en toe-eigening. Transformatie vergt durf en lef



met respect voor historie; samen met een ontwerp zorgt dat voor eigenaarschap.

Inspirerende voorbeelden
In de voorbije jaren zijn er in allerlei steden in de wereld nieuwe bibliotheekgebouwen en cultuurgebouwen neergezet, ontworpen door gerenommeerde, niet zelden Nederlandse architectenbureaus. Voor ideeënvorming en inspiratie is door de studenten een reeks bibliotheken en hun gebouwen, die in de voorbije decennia zijn verzezen, geanalyseerd. Ze namen de volgende projecten onder de loep: LocHal in Tilburg, Forum in Groningen, Centrale Bibliotheek in Rotterdam, Rozet in Arnhem, Het Predikheren in Mechelen, Utopia in Aalst, de Gemeentebibliotheek in Stockholm, Phillips Exeter in New Hampshire, Openbare Bibliotheek van Rovanimie, Public Library in Seattle, Library of Birmingham, Deichmann Library in Oslo en de Oodi bibliotheek in Helsinki.

Het sluitstuk van de inspiratie en oriëntatie-fase was de excursie op 8 en 9 maart naar Brabant en Vlaanderen waar voorbeelden van geslaagde projecten in het domein van cultuur en bibliotheken zijn bezocht.

Allereerst was dat de Tilburgse LocHal van Civic Architecten in samenwerking met Braaksma & Roos, Inside Outside en Mecanoo. Het project is neergezet als een verzamelplek van diverse activiteiten en functies, waar- onder leren en studeren, ondernemen en onderzoeken, ontmoeten en vergaderen, en creëren en innoveren. De LocHal is voor deze studio van belang door de vernieuwende wijze waarop de bibliotheekfunctie in het gebouw is vormgegeven. Het blijkt een belangrijke inspiratiebron voor de deelnemende studenten in de ontwerpvoorstellen voor

de transformatie van De Klinker die in het volgende hoofdstuk aan bod komen.

Het ABC huis van Hub Architecten in Brussel afficheert zich als een school voor het leven en is gevestigd in een gerenoveerde industriële wasserij in de buurt van het Noordstation. Het project is hier van belang vanwege de innovatieve vormgeving van kunsteducatie en een leven lang leren, maar ook voor de wijze waarop gebouwd erfgoed wordt ingezet voor actuele maatschappelijke opgaven.

Ook in Brussel staat het Gare Maritime, een project van Neutelings & Riedijk. Het gebouw uit 1907 was vroeger een vrachtstation en is in de context van deze studio vooral van belang als voorbeeld van een geslaagd transformatieproject. Het is nu een locatie voor co-creatiegerichte bedrijven, een foodhall, bars en foodmarkten, terrassen en innovatieve retail, met beoogde positieve uitstraling voor de buurt en de stad.

Mechelen ligt in de buurt van Brussel, waar Het Predikheren staat. Dit is een voorbeeld van een geslaagd transformatieproject door Korteknie Stuhlmacher Architecten, onder leiding van Mechthild Stuhlmacher die eerder in de studio een inleiding verzorgde. Hierbij gaat het om een 17e -eeuws klooster dat een nieuwe bestemming kreeg als bibliotheek van de 21ste eeuw. Als laatste functioneerde het voormalige klooster als militaire kazerne, voordat in 2014 gestart werd met de transformatie tot stadsbibliotheek van de Mechelen.

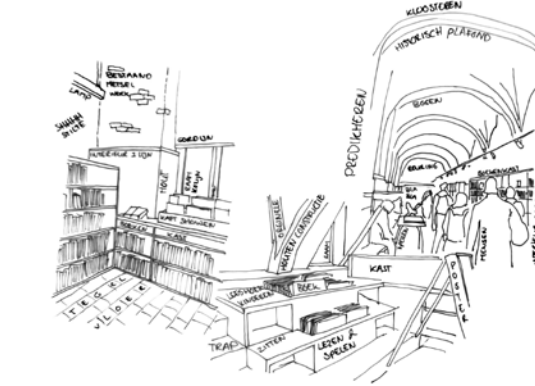
Uitgangspunten en kernwaarden

Naast de inspiratie en oriëntatie op basis van lezingen, bestudering van bestaande bibliotheek- en cultuurconcepten en locatiebezoeken hebben de studenten beleidsmatige uitgangspunten en kernwaarden voor bibliotheken nader verkend, als mogelijke basis voor hun ontwerpvoorstellen. Ook onderzochten ze de vraag op welke wijze de ontwikkeling van de digitale netwerkmaatschappij en de online beschikbaarheid van informatie, een vertaling zou kunnen krijgen in het ontwerp van het toekomstige cultuurhuis in Zeist.²

Bibliotheekwet

In de bibliotheekwet die inmiddels van kracht is, is vastgelegd dat de gemeenten van Nederland vanaf 2025 een zorgplicht hebben voor openbare bibliotheken. Achter deze wet schuilt de overtuiging dat de openbare bibliotheek een bijdrage levert aan de persoonlijke ontwikkeling van mensen, onder andere door laaggeletterdheid tegen te gaan en lezen een leven lang leren te bevorderen. De overheid streeft naar een belangrijke rol voor openbare bibliotheken in het toegankelijk maken van informatie. Dat betekent dat ze niet alleen boeken uitleent, maar ook een educatief programma heeft en culturele activiteiten op poten zet. Dat is samengevat in een vijftal taken en functies: (1) kennis en informatie beschikbaar stellen, (2) mogelijkheden bieden voor ontwikkeling en educatie, (3) stimuleren om te lezen, (4) ontmoetingen en debatten organiseren en (5) mensen laten kennismaken met kunst en cultuur.

De eerste twee functies hebben vooral betrekking op het creëren van een breed informatie- en educatieaanbod. In de laatste drie taken ligt de nadruk op het activeren van mensen door stimulering en de verbinding van mensen met elkaar en met informatie, cultuur en educatie door de organisatie van evenementen en gebeurtenissen. De bibliotheek is daarmee, meer dan vroeger, verantwoordelijk voor een dynamiek van informatie-uitwisseling, kennis- en deskundigheidsbevordering en kunst- en cultuurgebruik.



Steeds meer zijn we verbonden aan alles en iedereen, maar diepe connecties en een 'sense of place' raken hierdoor verder achterop. De culturele sector kan een prominente rol spelen door in te zetten op placemaking door het zichtbaar maken van de relatie van het individu met de geschiedenis en de plek. Taal is hierbij de fundering van culturele ontwikkeling.

Waardenperspectief

Voor de ontwikkeling van een waardenperspectief bij de studenten voor de ontwikkeling van De Klinker is op de middag van 16 februari 2024 een workshop gehouden in De Klinker. In de ochtend hebben de studenten het gebouw verkend en schetsen en foto's gemaakt. Ook voerden ze ter plekke gesprekken met medewerkers van De Klinker, bezoekers en passanten op straat. Aan de workshop participeerden naast de studenten en de docenten, lokale stakeholders, medewerkers van De Klinker en directie en bestuur van KunstenHuis IDEA. Studenten werd gevraagd waarden te hechten aan bepaalde, mogelijke aspecten en activiteiten van De Klinker en die vervolgens in volgorde van belang te rangschikken. Daarbij werden de waarden die geïmpliceerd worden door de bovengenoemde taken en functies in de Bibliotheekwet als gegeven beschouwd.

Door deze *card sorting* methode kwamen meerdere waarde-hiërarchieën tot stand. Die vormden input voor discussie en debat. Doel was niet om tot een definitief waardeoordeel over de verschillende aspecten van De Klinker te komen, maar om studenten te inspireren hun eigen afwegingen te maken met het oog op de ontwerpopgave die in de studio centraal staat. In het verdere verloop van de studio bleek het waardenkader van belang voor de fundering, positiebepaling en motivatie van studenten in de ontwerpfase, zo komt naar voren in de essays waarin de deelnemers hun onderzoeksbevindingen rapporteerden en aangaven hoe die hun ontwerpproces hebben gevoed.³

Een van de studenten noemt collectioneren, ontwikkelen en samenkomen als kernwaarden voor De Klinker. Bovendien versterken die

waarden elkaar: de som is meer dan de delen. Bij het samenkomen is dialoog en debat essentieel. Een ander noemt verwante waarden en geeft aan dat De Klinker een openbaar toegankelijk platform voor debat, inspiratie en verbinding moet zijn. Als onderdeel van inspiratie noemt een andere student creativiteit en spelen. Weer een ander ziet kennis opdoen, respect voor het verleden, toegankelijkheid en openheid als belangrijke uitgangspunten voor het ontwerp van het vernieuwde cultuurgebouw. Deze student stelt: "De transformatie van het bestaande gebouw zou een nieuwe fundament en startpunt kunnen worden voor het KunstenHuis IDEA als centraal cultuurgebied in Zeist." Daarmee verbindt De Klinker mensen met elkaar en met allerlei bronnen van informatie en inspiratie maar zorgt ook voor connectie met Zeist als locatie, voor wat *sense of place* wordt genoemd. Ook vaak genoemd is inclusiviteit, leven-lang-leren, open- en laagdrempeligheid maar ook rust en duurzaamheid. Van belang is ook dat De Klinker een veilige omgeving is waar mensen zich cultureel kunnen ontwikkelen en positief kunnen bijdragen aan integratie en gemeenschapsvorming. Tenslotte worden ook ontdekking, liefde en vrijheid genoemd als cruciale en funderende waarden voor herontwerp en transformatie van *De Klinker*.

2 Deze vraag werd ingebracht vanuit het onderzoek van Kenniscentrum Creating 010 van Hogeschool Rotterdam in het kader van een daar lopend onderzoek naar *'Quality of Life in Smart Urban Spaces'*.

3 Deze essays zijn te raadplegen via:
<https://studentenwerk.ravb.nl/>

Digitalisering

De essays van de studenten laten zien dat de studenten de impact van digitalisering op het ontwerp van het gebouw vooral als indirect inschatten. De noodzaak om daarin rekening te houden in het ruimtelijke ontwerp loopt vooral via het aanbod en de programmering van cultuurhuis en bibliotheek. Studenten zien De Klinker onder meer als koppelplaats van mensen, informatie, kennis en expertise. Digitalisering heeft de betekenis van die functie niet verminderd. De rol als ontmoetingsplaats en cultureel knooppunt die de bibliotheek al sinds jaar en dag speelt, wordt in het digitale tijdperk zelfs belangrijker, zo wordt gesteld. De bibliotheek is nog steeds een belangrijke plek voor inspiratie en creativiteit. Die krijgt een stimulans door allerlei digitale toepassingen en diensten, onder meer e-learning modules, het inrichten van een digitaal loket en het inrichten van media- en makerslabs. Ook heeft digitalisering het gedrukte boek niet overbodig gemaakt; eerder veranderd. In het digitale tijdperk, waar veel onjuiste informatie circuleert, is de betekenis van de bibliotheek als betrouwbare bron juist toegenomen, zo wordt vastgesteld.

*De digitale wereld is groot
en laagdrempelig, maar
toch blijven mensen elkaar
opzoeken en vinden ze
het fijn om geïnspireerd
te raken.*



HET CULTUUR HUIS

Een veelzijdige transformatie
van De Klinker

Op basis van het uitgebreide onderzoek naar leidende waarden en uitgangspunten, hebben de studenten een ontwerp gemaakt voor de transformatie van De Klinker.

De opgave was om een concreet voorstel te doen voor de programmatische inrichting van het gebouw op basis van een nauwkeurige en zorgvuldige blik op het bestaande gebouw en haar architectonische en ruimtelijke kwaliteiten. Hierna hebben de studenten een specifiek deel van hun plan uitgewerkt tot op interieurniveau, waarin de essentie van hun plan wordt getoond.

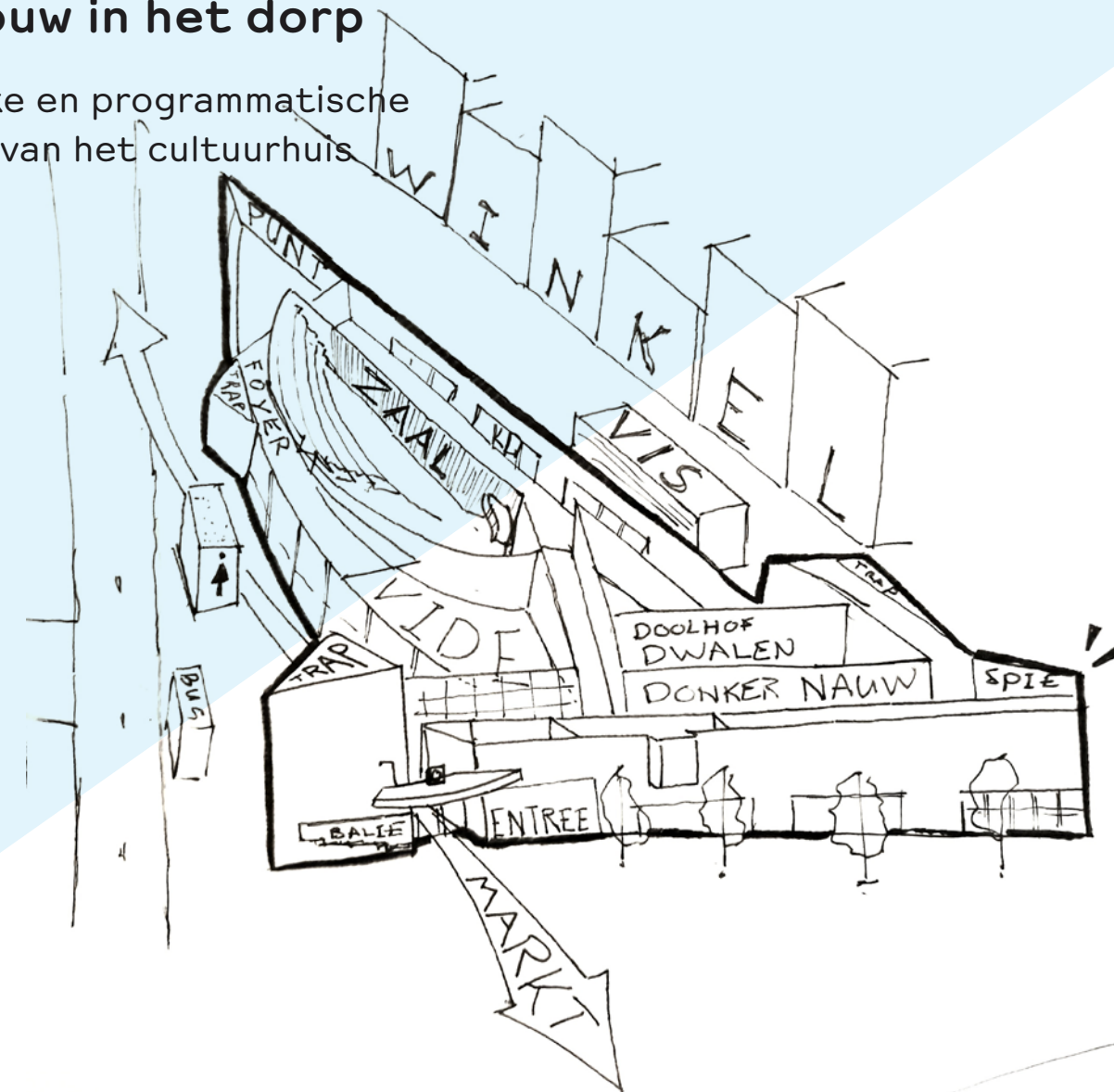
Tijdens de studio hebben de studenten en docenten De Klinker meerdere malen bezocht en zorgvuldig gekeken naar het bestaande gebouw in haar context, de huidige invulling en de mogelijkheden voor transformatie.

De observaties, analyses en discussies gevoerd tussen studenten en docenten zijn scherp gesteld middels vijf thema's, die gezamenlijk formuleren waar de transformatie opgave voor De Klinker in deze studio over gaat. Deze thema's kaderen het studentenwerk. De thematische teksten en illustraties vormen een samenvatting van het collectieve werk van de studenten en docenten, de observaties die zijn gedaan, en formuleren de vragen die studenten en docenten hebben gesteld. Dit hoofdstuk dient voornamelijk ter inspiratie, en toont de goed onderbouwde, talrijke mogelijkheden voor de herbestemming van De Klinker.

Studenten: Ishwara Blanken, Bart Brugmans, Nikita Emous, Jeroen van Groningen, Karin Houwink, Szymon Kloczkowski, Romke Lap, Rico Lokker, Matthieu Pons, Sandro Setola, Daphne Tielen, Jasper de Wilde, Nick van Zandbergen
Docenten: Natasja Beckers, Leonie Boelens, Paul Rutten, Darlene Tsai

Het gebouw in het dorp

De ruimtelijke en programmatische verankering van het cultuurhuis



De Klinker, het bestaande gebouw waarin huidige bibliotheek en muziekschool zijn gehuisvest, staat op een prominente plek in het dorp; midden in het centrum aan het marktplein. Het staat vrij in de omgeving, als het ware een ‘eiland’. Door de driehoekige vorm en de parallelle ligging zijn de drie zijden van het gebouw allen heel verschillend; aan de noordwestzijde ligt de smallere winkelstraat De Voorheuvel, aan de oostzijde ligt het gebouw direct aan het marktplein, en aan de zuidzijde ligt een breder trottoir naast de doorgaande weg. Het gebouw heeft twee hoofdentrees die tegenover elkaar liggen aan de zuidpunt tussen straat en marktplein. Beide entrees zijn in een hoek gedrukt en daardoor in eerste instantie nauwelijks zichtbaar, een kleine luifel dient als enige aanknopingspunt om de entree te vinden.

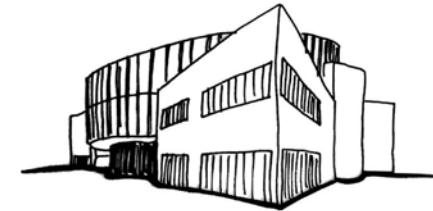
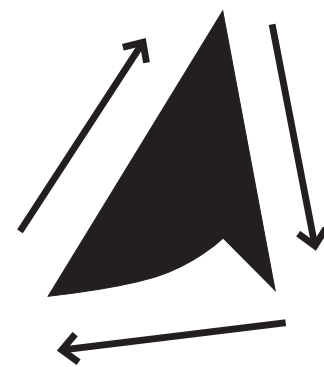
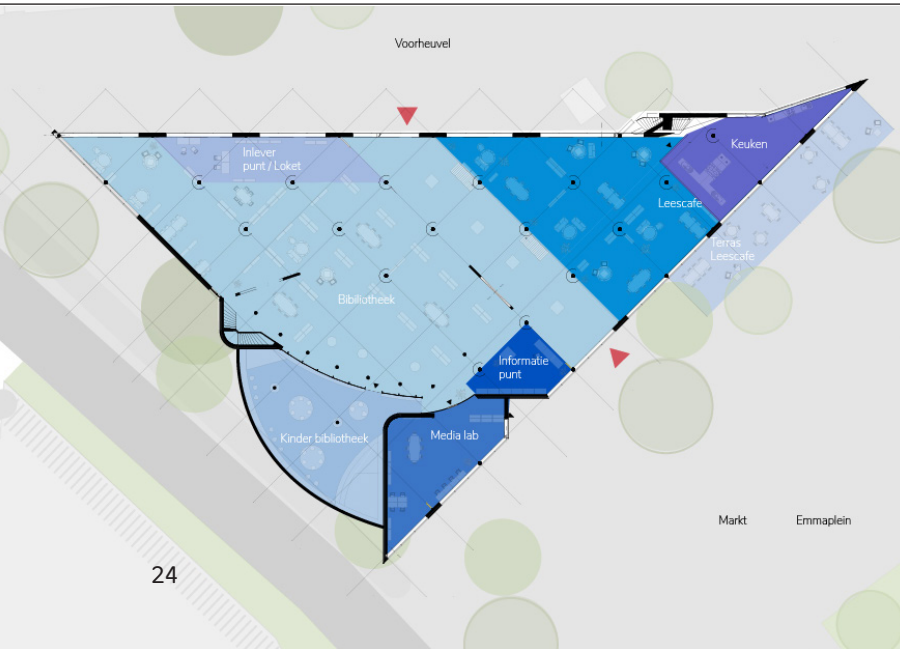
De gevels rondom hebben verschillende karakteristieken die specifiek zijn ontworpen, maar niet volledig lijken aan te sluiten op de omgeving; scherpe transparante punten op de hoeken, volledig gesloten rondingen in het metselwerk en verticale erkers langs de marktzijde. Door de uitgesproken ‘diamantvorm’ en posities van de entrees lijkt het gebouw zich in eerste instantie niet te richten op de omgeving. Langs de zijde van de Voorheuvel is er geen enkele entree en de viskraam keert het gebouw letterlijk de rug toe. Een analyse van de stedenbouwkundige situatie laat ook zien dat de context rondom het gebouw door de jaren heen is veranderd; zo was het marktplein vroeger een winkelstraat, waardoor de gevel gericht op het marktplein meer een ‘straatgevel’ was. Desondanks zijn er wel veel mogelijkheden om het gebouw beter te laten aantakken op de omgeving. De studio onderzocht hoe de relatie tussen gebouw en de stad kan worden versterkt.

Dit gaat niet enkel over ruimtelijke relaties, maar ook over een passende programmering voor een nieuw cultuurhuis in het centrum van Zeist. Marjo van Schaik beschreef in haar lezing op de Academie tijdens de ontwerpstudio op welke manieren een cultuurhuis in de stad zich kan manifesteren; uiteenlopend van een ‘stand alone venue’ tot aan een ‘hub’. De studio onderzoekt de mogelijkheden om alle activiteiten van het cultuurhuis in het bestaande gebouw te plaatsen, maar geeft ook aandacht aan de positieve aspecten van de verspreiding van het cultureel programma buiten de eigen gevels. Zo wil het nieuwe cultuurhuis samenwerken met bestaand poppodium De Peppel; als het poppodium De Peppel toekomstbestendig kan worden getransformeerd en de stedenbouwkundige situatie wordt verbeterd, kan de minimale afstand tussen beide gebouwen juist een verrijking zijn. Het zien van cultuur in de straten van Zeist zal inspireren, onder het motto ‘zien lezen, doet lezen’. Dit betekent niet dat een functiemenging van de voorzieningen van KunstenHuis Idea in De Klinker onmogelijk is, maar dat er ook zeker kansen liggen in de verspreiding van cultuur door het centrum.

Naast de verbetering van de fysieke relatie van het gebouw met zijn omgeving, zocht de studio ook naar een betere maatschappelijke binding die het Cultuurhuis van Morgen kan bieden. Kan het toevoegen van nieuwe programmaonderdelen de rol van KunstenHuis Idea in de stad versterken? Welke functies zijn al aanwezig in de omgeving, en wat is er nog nodig in het gebouw zelf? Welke functies kunnen worden toegevoegd om tot een meerwaarde te komen voor het centrum van Zeist?



Eerst en vooral moet het gebouw worden opgeruimd en opengebroken. Het keert zich nu als een muur tegen zijn omgeving terwijl het een verlengde zou moeten vormen van het marktplaats aan de oostzijde en de winkels aan de westzijde. Het moet mensen uitnodigen en verleiden om naar binnen te komen met een belofte van culturele verrijking.

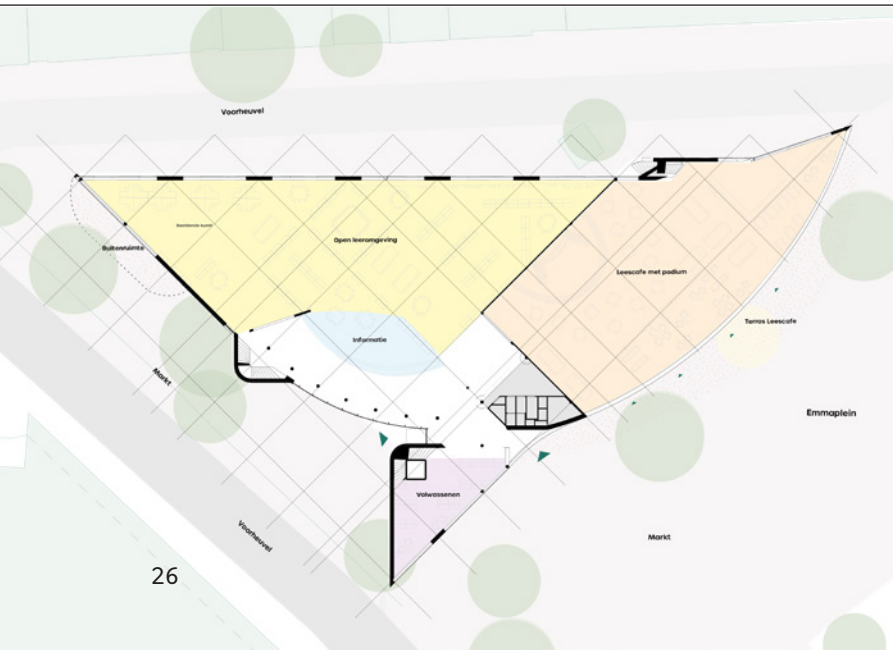


De gesloten gevels, het sobere kleur- en materiaalgebruik dragen momenteel niet bij aan het openbare karakter en de herkenbaarheid van de bibliotheek als publiek gebouw, maar door de entrees duidelijk zichtbaar te maken en de gevel anders vorm te geven gaat het gebouw uitstralen hét culturele centrum van Zeist te zijn.



Transformatie en continuïteit

Voortbouwen op een geometrische vormtaal



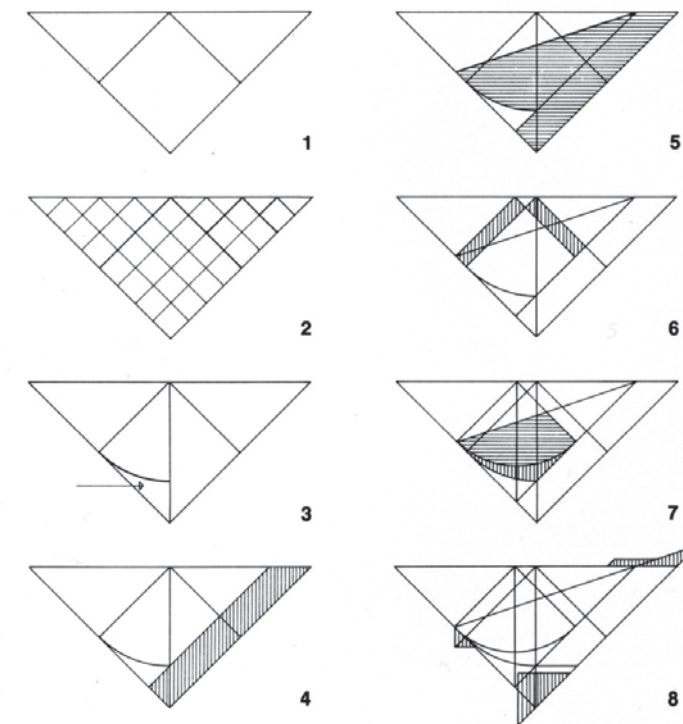
Het oorspronkelijke ontwerp door Jan Hoogstad kenmerkt zich door de geometrische vormtaal. Hoewel de opdrachtgever destijds twijfelde tussen de integratie van muziekschool en bibliotheek in een winkelstraat en een autonoom gebouw, wist Hoogstad duidelijk te maken dat een openbaar cultuursymbool om autonomie vroeg. Dit idee komt duidelijk terug in de hoofdvorm van het gebouw; een gelijkbenige rechthoekige driehoek. Door de uitgesproken vorm en de vrijstaande ligging staat het bouwvolume compleet autonoom in zijn omgeving.

De driehoekige vorm is het meest prominent in de beleving van het gebouw aan de buitenzijde. De zeer scherpe hoeken voorzien het gebouw van zijn specifieke uitstraling naar de omgeving; de grote strookramen geven de hoeken een bepaalde transparantie, maar de vorm stoot eerder af. Binnenin het gebouw wordt dit heel anders ervaren, hier is de herkenbaarheid van de driehoekige vorm in plattegrond en aan de buitenzijde slechts op bepaalde punten te herkennen. Door de jaren heen is het interieur zodanig verrommeld dat het geometrische plan niet meer leesbaar is; de puntvormige ruimten doen denken aan de scherpe hoeken van de buitenkant maar de huidige invulling verhuult de ruimtelijke kwaliteiten, waaronder het weidse uitzicht op de omgeving.

Een nieuwe (programmatische) invulling van het bestaande gebouw vraagt allereerst om een frisse, nauwkeurige blik en zorgvuldige interpretatie van het bestaande. Wanneer er door de verschillende tijds- en gebruikslagen heen wordt gekeken, ontstaat er pas ruimte voor een nieuw toekomstperspectief met uitbreidingen en nieuwe invullingen. Zo kan

een nauwkeurige afweging worden gemaakt in wat te behouden, herinterpreteren, demonteren, herbouwen... Door het opruimen van de ruimte-indelingen, de inrichtingen met vast en los meubilair, en de vele andere gebruikssporen, worden de ruimten en voorheen verborgen kwaliteiten weer zichtbaar. Met de herbestemming van het bestaande is de uitdaging onder andere om deze ruimtelijke kwaliteiten een (zichtbare) plek te geven binnen de nieuwe invulling.

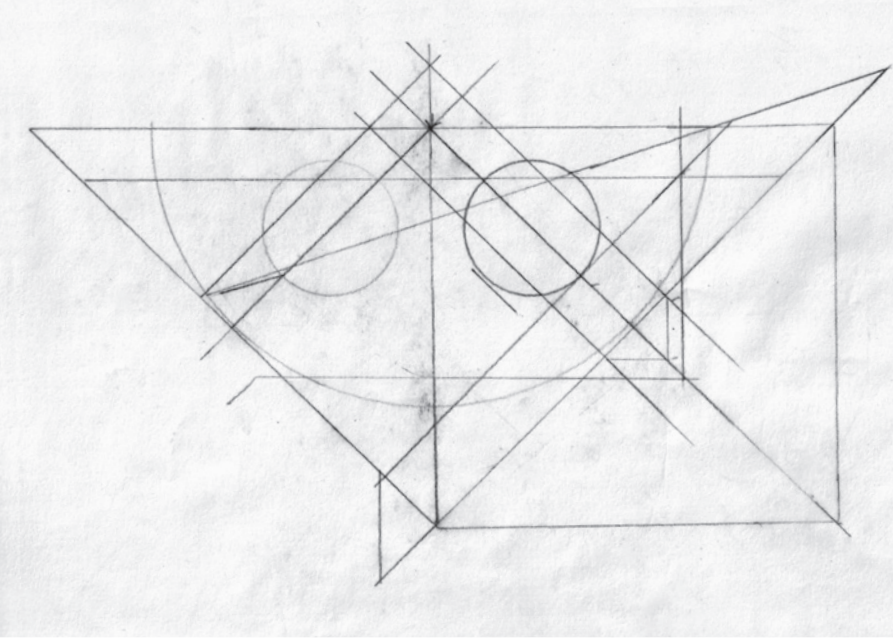
De studio onderzoekt wat de kwaliteit is van een sterk geometrisch plan binnen een transformatie- en uitbreidingsopgave en analyseert hoe het bestaande plan in verschillende stappen is opgebouwd, welke overwegingen een rol hebben gespeeld, en wat de ruimtelijke kwaliteiten hiervan zijn. Daarbij wordt specifiek ingegaan op het spanningsveld tussen exterieur en interieur; de interessante wisselwerking tussen een zeer uitgesproken vormtaal, en een nieuwe programmatische invulling met passende ruimtelijke kwaliteiten. Hierbij wordt ook de onontkoombare vraag gesteld hoever je hierin kan gaan; hoe kun je voortbouwen met nieuwe vormen die recht doen aan het bestaande geometrische volume? Hoe krijgt het bestaande een nieuwe en passende programmatische invulling die gebruikmaakt van de ruimtelijkheid van de uitgesproken vormtaal?



1. Grondvorm driehoek: de eerste afgeleide en eerste ruimtelijke geleiding is het ingeschreven vierkant.
2. Herhaling en verkleining van het ingeschreven vierkant levert constructief grid op.
3. Omcirkelen van de zijde op de diagonaal van het vierkant, waardoor een ingangssituatie ontstaat die in de as ligt van de hoofdtoegangsroute.
4. Verkleinde grondvorm, driehoek in de driehoek: hoofd zicht- en looplijn vanuit de entree langs de zijde van de verkleinde grondvorm.

5. Tweede hoofd zicht- en looplijn langs de lijn die de punt van de verkleinde driehoek verbindt met het midden van de overliggende zijde.
6. Ingeschreven vierkant binnen de verkleinde driehoek: bepaalt onder meer de dwarsverbindingen tussen de twee looplijnen.
7. Omcirkelen van de zijde van het tweede vierkant bepaalt de rand van de aula.
8. Verbijzondering van de drie punten aan het eind van de zicht- en looplijnen: plaatsbepaling liften en trappenhuizen.

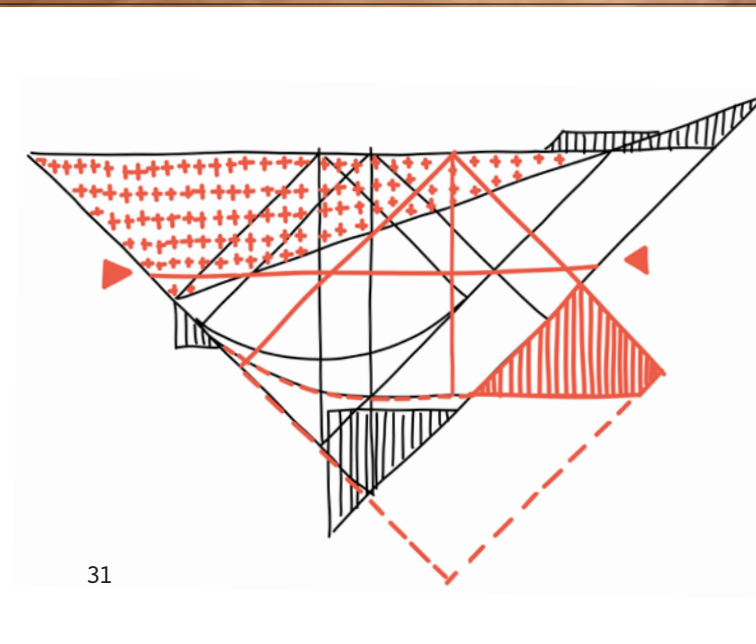
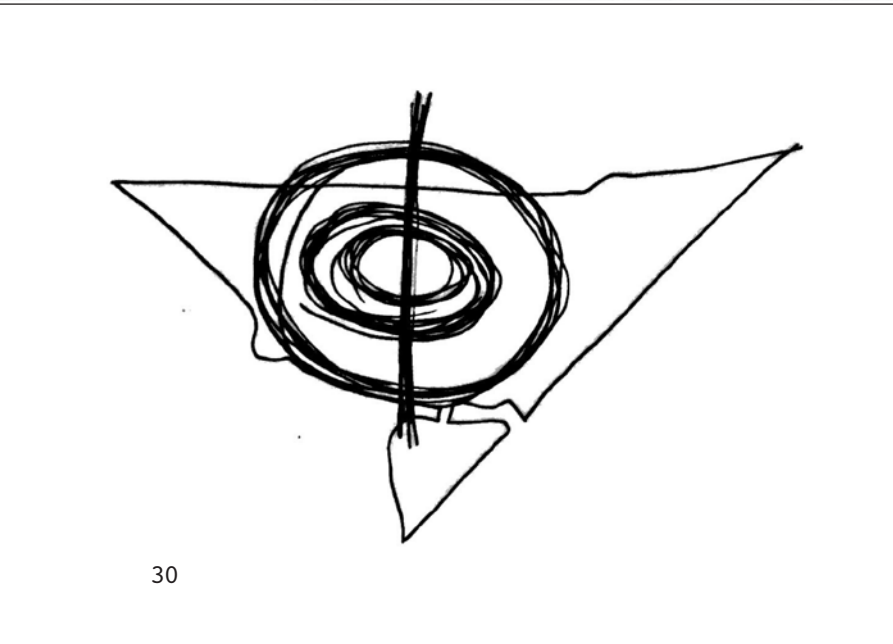




De transformatie van De Klinker, van een gedateerd en inmiddels disfunctioneel gebouw naar een actueel en toekomstbestendig cultureel centrum vraagt naast het inbrengen van een nieuwe structuur ook om een nieuw perspectief en waardering voor het originele ontwerp.



Traditionele bibliotheekgangen maken plaats voor promenades, zalen worden pleinen en de noodzakelijke facilitaire voorzieningen worden als kioskjes in dit substedelijke interieur geplaatst.



De bibliotheek van morgen valt onder het publieke domein en zal daarom worden vormgegeven als een nieuw type openbare ruimte. Ze kan worden beschouwd als het centrum van een kleine stad.



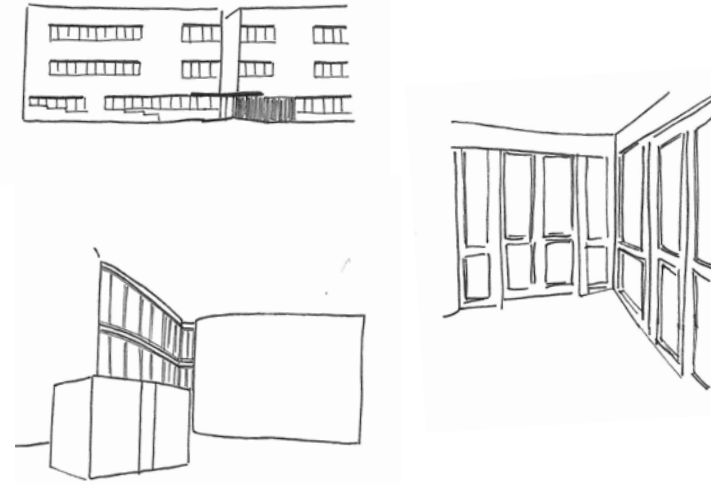
Schoonheid voor gevorderden

Door verschillende tijds- en gebruikslagen heen kijken



Schoonheid van buiten

Jan Hoogstad startte zijn ontwerp vanuit de stedenbouwkundige context en liet zich inspireren door mathematische regels. Toch is duidelijk dat hij niet enkel de regels van zijn rekenmethode te volgde. Langs de buitengevel vinden we namelijk drie verbijzonderingen die de rechte harde vorm doorbreken en waarin de circulatiekernen zijn geplaatst. De uitdijende trappenhuisen worden versierd door een ander metselverband (stapelverband met koppen), waardoor deze vormelijke uitzonderingen extra worden benadrukt. Dit maakt de keuze van de viskraam langs de Voorheuvel precies ter plaatse van deze versiering onbegrijpelijk. Naast de verbijzondering zien we ook kwaliteit in de consistentie in compositie van de gevel. Hoogstad gebruikt bewust een klein aantal vaste elementen om zijn gevels op te bouwen; horizontale raambanden aangezet met betonnen lintelen in een omringend vlak van wit metselwerk. De doorlopende banden worden afgewisseld met lokale symmetrie in een rechthoekige erker over twee verdiepingen, of onderbroken door een hoekige uitstulping. Daar waar de vlakke gevels rust en eenvoud uitstralen – en waarin zelfs een bepaalde ‘soberheid’ kan worden gezien – zoekt Hoogstad complexiteit door harde puntige hoeken uit te werken.

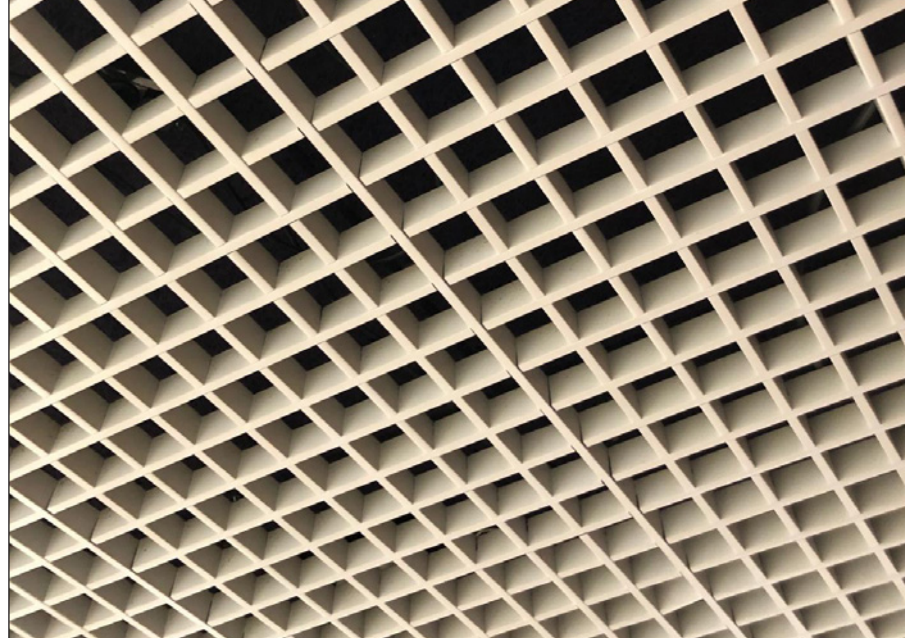


Van de uitgesproken geometrische vorm tot de hangende theaterzaal; in elke hoek is wel iets te vinden wat de zintuigen prikkelt.

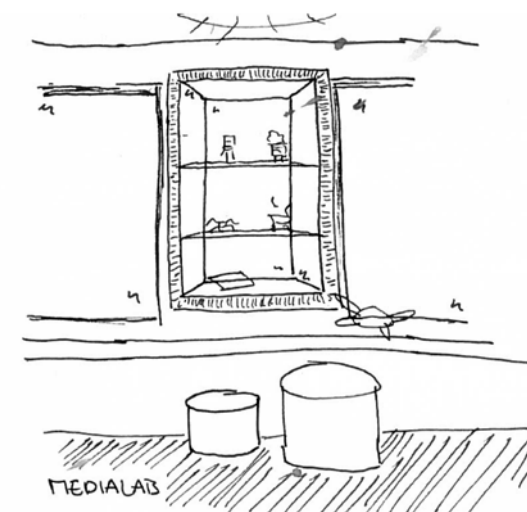
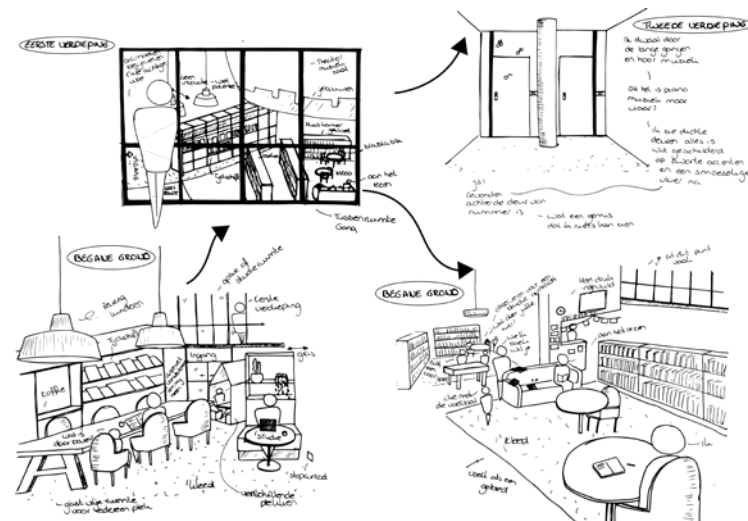


Schoonheid van binnen

De mathematische basis van het plan zorgt ook voor verbijzonderingen binnenin het gebouw. De theaterzaal als het hart van het gebouw is zeer bepalend in vorm voor de gehele ruimtelijke opzet van het interieur. De binnenkomst is door de hoge ruimte met vliesgevel over de volle hoogte en afgeronde binnengevel van de theaterzaal indrukwekkend; een viering van het binnenkomen. De eenvoudige betonconstructie wordt gesierd door de tapse uiteinden van de kolommen. Daarentegen zijn er ook ruimtelijke kwaliteiten die minder zichtbaar zijn. De meest kenmerkende scherpe hoeken van het gebouw zijn nauwelijks te ervaren door onhandig geplaatste binnenmuren of meubels, en kunnen hierdoor zelfs tot verdomhoekje worden bestempeld. Op enkele plekken, zoals in het Taalhuis, wordt ineens duidelijk hoe goed een benutte overhoekse gevel kan werken. Het daglicht van beide zijdes geeft de ruimte een weids gevoel en uitzicht over het plein.



Het huidige interieur lijkt zich weinig aan te trekken van de originele ideeën van de architect.



Schoonheid voor gevorderden

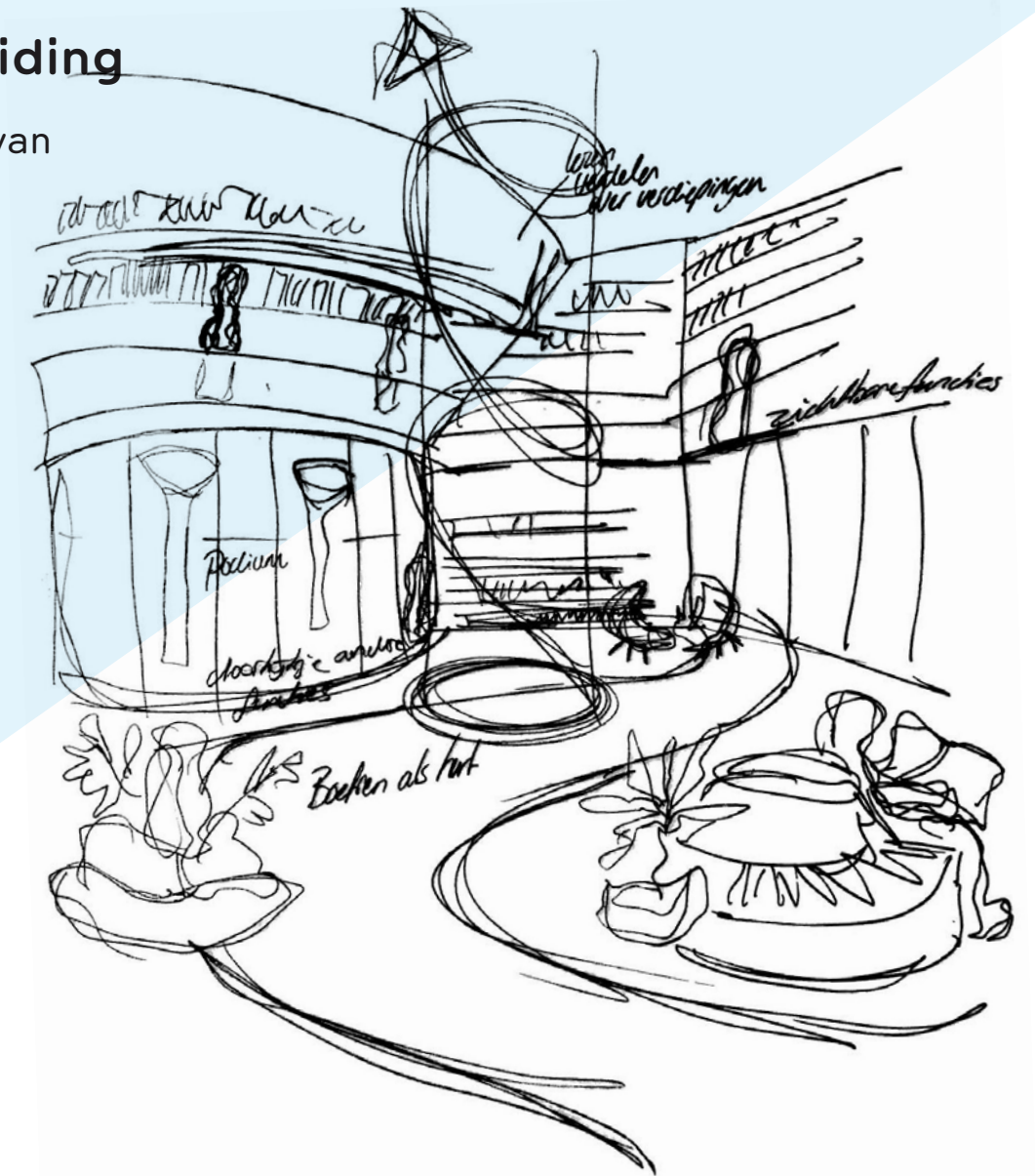
Na jaren van intensief gebruik en veelvuldig uitstel van onderhoud zijn de eens zo bewuste ontwerpkeuzes minder te waarderen; de kunststof kozijnen zijn verouderd, het eens zo witte metselwerk is vervuild en de trespapanelen ogen goedkoop. De elegantie die de foto's vlak na oplevering uitstralen is niet meer zichtbaar. Dit zet aan het denken over de noodzaak van het onderkennen van de initiële kracht van het ontwerp en de plek als het gaat om (nieuw) gebruik, onderhoud en uitbreiding van het bestaande. Het vereist een zorgvuldige blik op en inventarisatie van het bestaande, en door de opeenstapeling van gebruiks- en tijdslagen heen kijken zodat het bestaande weer kan worden 'opgefrist', en worden uitgebreid met passende houdbare en duurzame middelen.

De studio kijkt door deze gebruiks- en tijdslagen heen en toont de potentie van hergebruik van het bestaande in exterieur en interieur. Er is onderzocht hoe op de regels van de gevelcompositie kan worden voortgebouwd en aanpassingen kunnen worden gedaan. De raampartijen op de begane grond zijn voorzien van dichte panelen tot tafelhoogte, door deze te vervangen door ramen over de volle hoogte, plaatselijk te vervangen door een openslaande deur, aan te zetten door een luifel toe te voegen, of te versieren door tegelwerk op de dichte delen te plaatsen, ontstaat een volwaardige plint die uitnodigt binnen te stappen. Daarbij worden vanzelfsprekend ook de ruimtelijke kwaliteiten binnenin het gebouw ingezet voor een nieuwe indeling en vormgeving van het interieur.



De kracht van verleiding

Een informele ontdekking van kunst, cultuur en educatie



De studio onderzocht hoe het Cultuurhuis van Morgen met een nieuwe programmatische invulling kan inspelen op 'de kracht van verleiding' als een van de belangrijkste aspecten. In De Klinker zijn de bibliotheek en muziekschool gestapeld en gescheiden ondergebracht, terwijl een hedendaagse invulling van cultuurhuis vraagt om meer functiemenging. De programmatische inrichting krijgt vorm vanuit de uitdaging om mensen het hele aanbod te laten ervaren en meer in aanraking te laten komen met kunst, cultuur en educatie. Vanuit de overtuiging dat de activatie van gebruikers een onmisbaar onderdeel is onderzocht de studio onder andere de volgende vragen. Welke functies kunnen worden gebruikt om mensen te verleiden binnen te stappen en nodigen uit tot het gebruik maken van het gebouw en zijn functies? Hoe worden bezoekers geactiveerd en zorg je ervoor dat de collectie wordt gebruikt? Hoe kunnen mensen worden verleid om weer te gaan lezen?

Het ABC huis in Brussel dient als een bijzonder voorbeeld. Het is een zeer geslaagde verbeelding van de term 'voorbereide omgeving', zoals ook wordt gehanteerd in het Montessori onderwijs. Het is een open en dynamisch huis met een grote boekencollectie en verschillende ruimtes voor workshops. Het huis is opgevat als een interactief laboratorium voor spel, werk, onderzoek, ontdekking en expressie. Het ABC-huis is geen bibliotheek in de officiële zin, het is een indrukwekkende en eigenzinnige instelling waar jonge kinderen informeel in aanraking komen met kunst, cultuur en educatie. Het werkt als een aantrekkelijke 'speelgoedwinkel' waar educatief gereedschap op een overzichtelijke, aantrekkelijke manier wordt uitgesteld, geordend en gepresenteerd. Hierdoor worden

kinderen gestimuleerd om er op creatieve en gevarieerde manier gebruik van te maken.

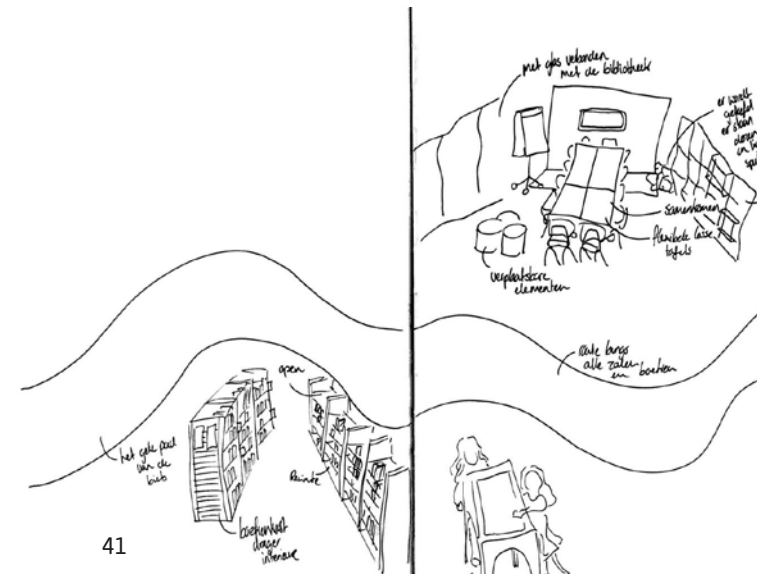
De studio gaat hier dieper op in en onderzoekt hoe de collectie van een bibliotheek kan worden ingezet voor activatie. Architect Jan David Hanrath en bibliothecaris Rob Bruijnzeels, beide mede oprichters van het Ministerie van Verbeelding, gaven in hun lezing op de Academie een voorbeeld van het activeren van een bibliotheekcollectie. In de openbare bibliotheek de Chocoladefabriek in Gouda wordt het thema 'chocolade' ingezet als basis voor workshops, gesprekken en uitvoeringen. Dit toont hoe het thema op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd en hoe de collectie hierdoor wordt geactiveerd. Door onderdelen op een andere manier met elkaar te combineren, zoals het naast elkaar plaatsen van bladmuziek en muziekboeken naast oefenruimtes, of kunstboeken naast ruimtes voor beeldhouwen, ontstaan heel andere relaties en inzichten voor de bezoekers. Hierdoor krijgt de bibliotheek een ander imago waarbij de boeken een andere functie krijgen.

Tevens heert deze zoektocht naar de kracht van verleiding ook betrekking op de ruimtelijke inrichting en de wijze waarop bezoekers door het gebouw worden geleid. Dit begint al bij de zichtbaarheid en inrichting van de entree; hoe kom je het gebouw binnen en wat zie je als eerste? Om te verleiden moeten ruimtes open worden vormgegeven met ruimte voor doorzichten en uiteindelijk leiden naar een ruimte waarin je je bestemming vindt. Gaandeweg toont het cultuurhuis al zijn functies, worden mensen uitgenodigd op verkenning te gaan door het gebouw en verleid om gebruik te maken van het onbekende. De mogelijkheden voor fluiditeit, waarbij ruimtes

in elkaar overlopen of doorzichten worden gemaakt zijn eindeloos, maar essentieel is de inrichting van verkeersruimtes. Door deze vorm te geven als gebruiksruimtes met overmaat en een bepaalde generositeit voor verschillende invullingen wordt de bezoeker steeds uitgenodigd tot verdere ontdekkingen.

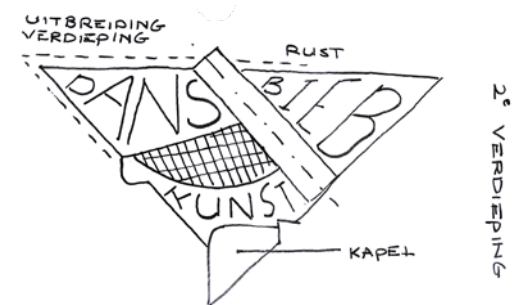


*De bibliotheek moet niet
meer alleen een plek zijn waar
je een boek komt lenen,
maar juist een plek waar
een boek tot leven komt.*

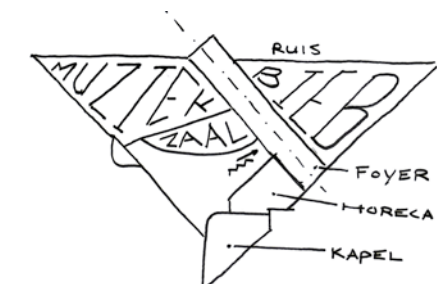




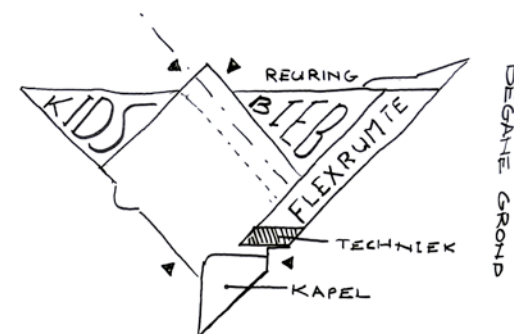
Door in te zetten op samenwerking, verbinding en multifunctionaliteit kan er een unieke plek ontstaan waar men kan genieten van een mooie collectie, ruimte is voor ontwikkelen en iedereen welkom is om samen of alleen te zijn.



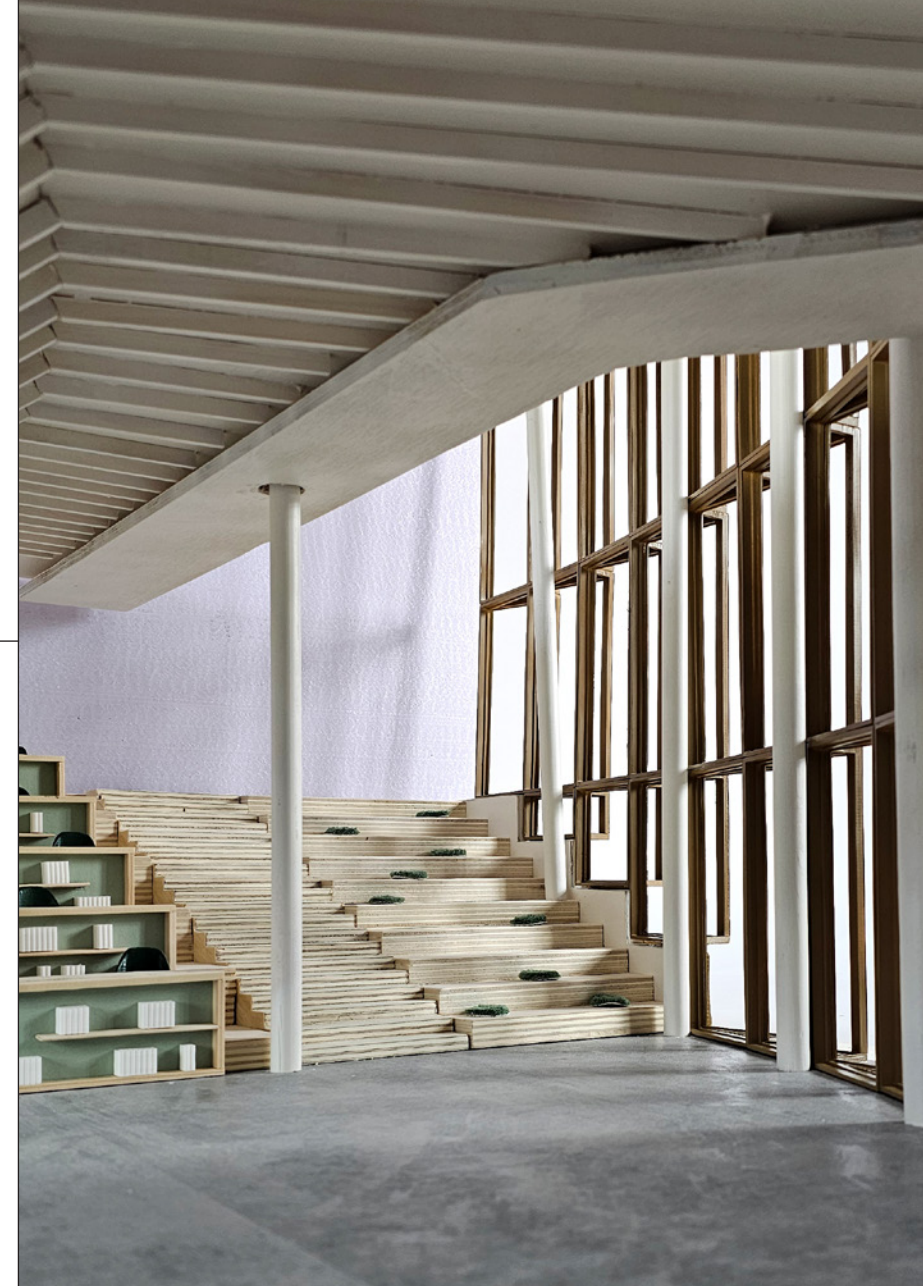
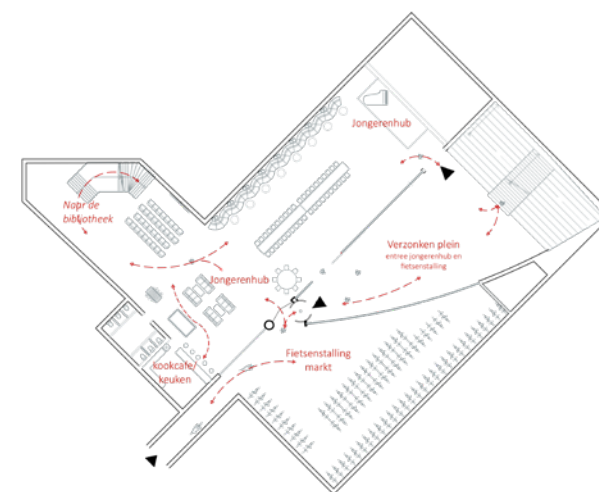
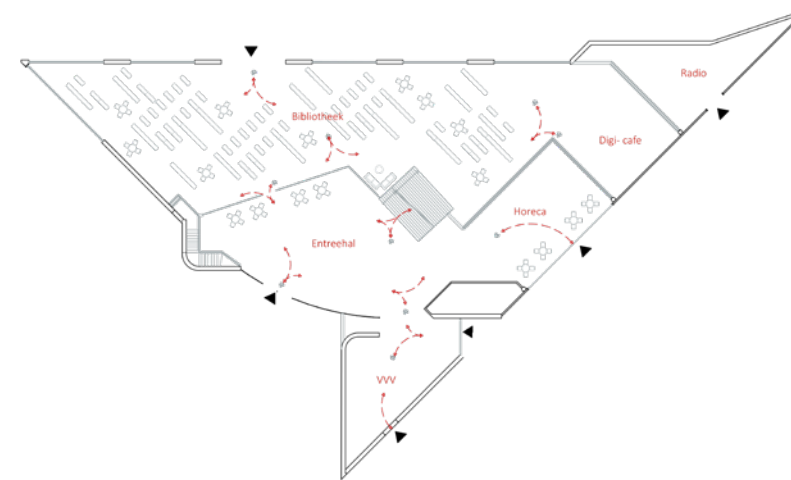
2^e VERDIEPING

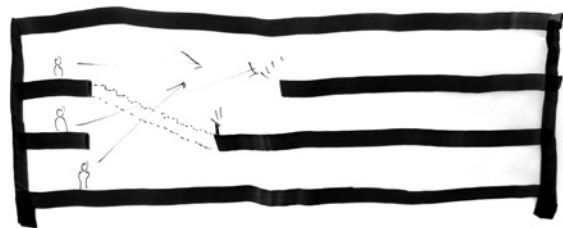


1^e VERDIEPING

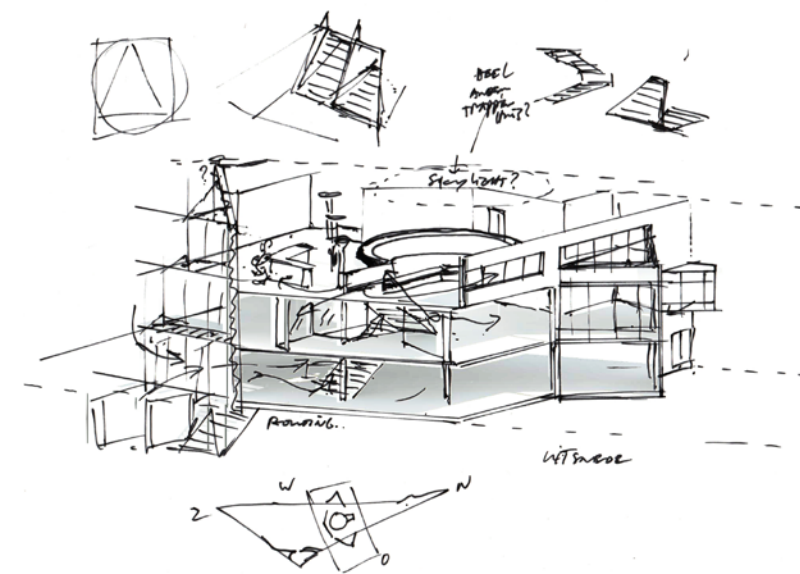
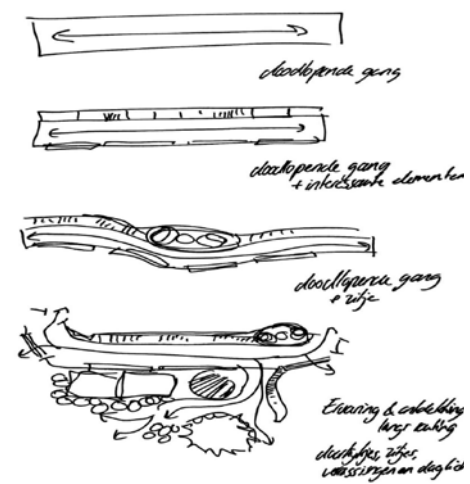


BEGANE GROND



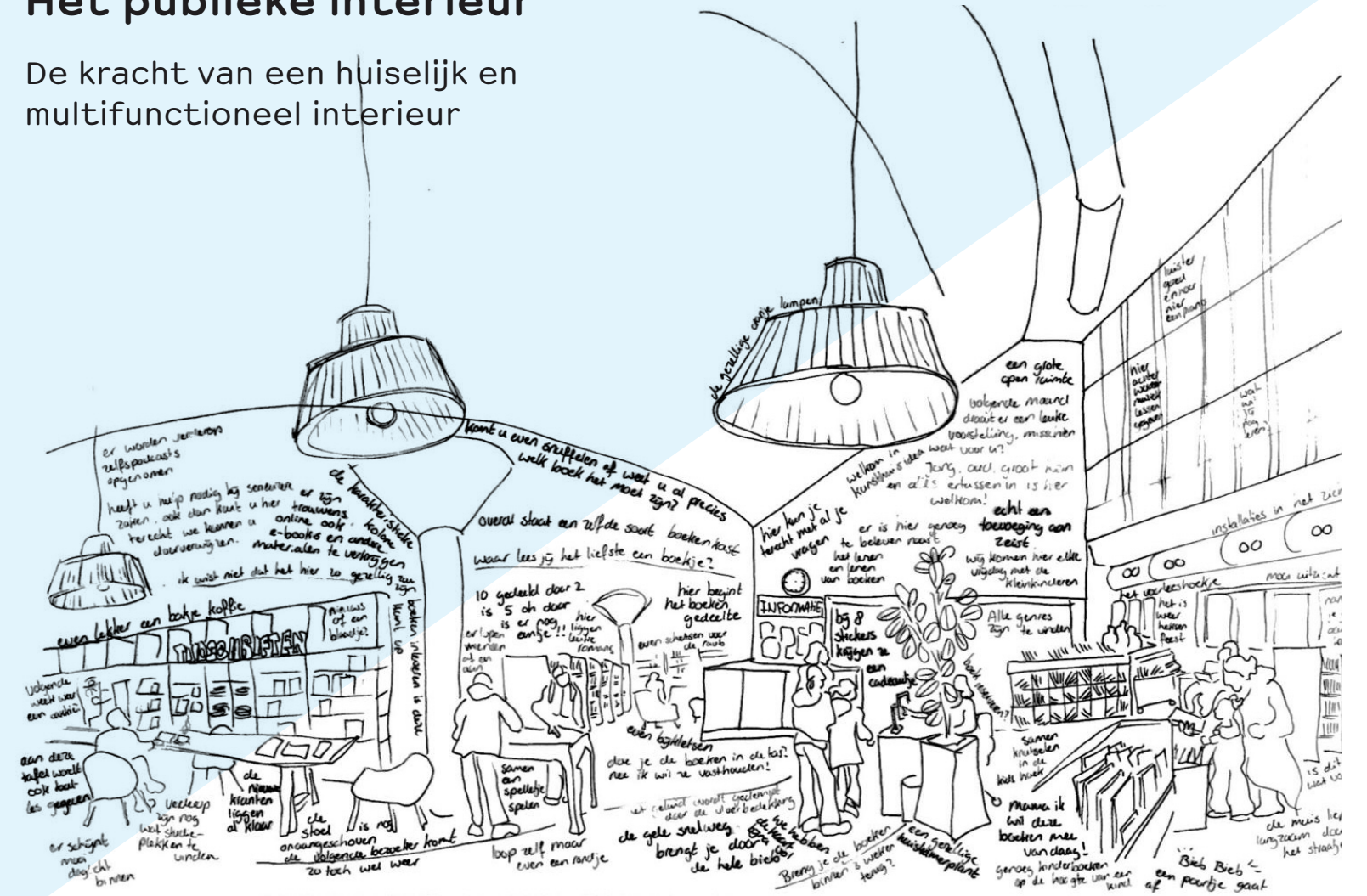


Het gebouw De Klinker moet een gebouw zijn dat laagdrempelig is te bezoeken en de ruimte en vrijheid biedt voor ontmoeting, debat, educatie en persoonlijke ontwikkeling.





47



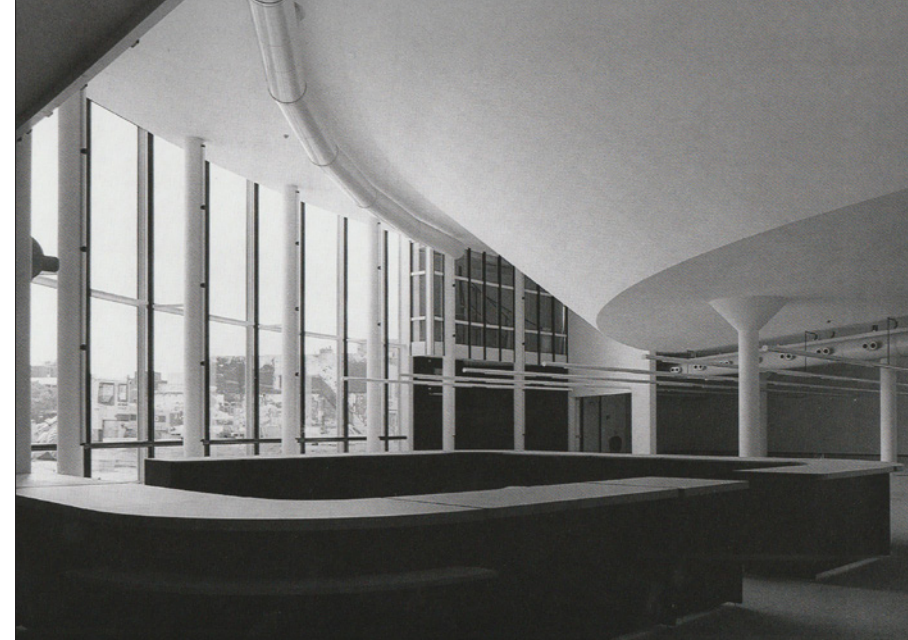
In de studio is het publiek interieur van het Cultuurhuis van Morgen uitgewerkt, waarbij de zoektocht naar huiselijkheid centraal staat. We onderzoeken hoe huiselijkheid kan worden vormgegeven en welke (ruimtelijke) elementen hiervoor nodig zijn. In haar lezing op de Academie verwijst Mechthild Stuhlmacher in relatie tot het ontwerpen van een publiek interieur naar een uitspraak van de Australische architect Glenn Murcutt; "A good house needs prospect and refuge". Een publiek interieur zou zowel uitzicht op de wereld, als de nodige rugdekking moeten geven.

In de studio bekeken we verschillende voorbeelden van publieke interieurs en de manier waarop deze ruimtes kunnen worden toegeëigend. Tijdens haar lezing voor de studio op de Academie weidt Marjo van Schaik uit over het cultuurhuis Le CENTQUATRE-PARIS, als ultiem voorbeeld van een publiek interieur. Een grote overdekte hal als centrale ruimte wordt op veel verschillende manieren gebruikt, zonder een specifieke functie te hebben. Een spiegel nodigt uit om dans te beoefenen, de vrolijke strandstoelen en traptreden nodigen uit om plaats te nemen en toeschouwer te zijn. Dit voorbeeld toont aan hoe weinig er nodig kan zijn, soms enkel leegte en een bepaalde mate van 'ruwheid' en daarmee een gevoel van vrijheid, voor het toe-eigenen van ruimte en hoe mensen zichzelf op verschillende manieren kunnen ontplooiën. In bibliotheken de Lochal in Tilburg en Het Predikheren in Mechelen zien we dezelfde ruimte voor toe-eigening terug. Er is ruimte om plaats te nemen, eigen invulling te geven en te ontdekken zonder dat je formeel wordt verwelkomd.

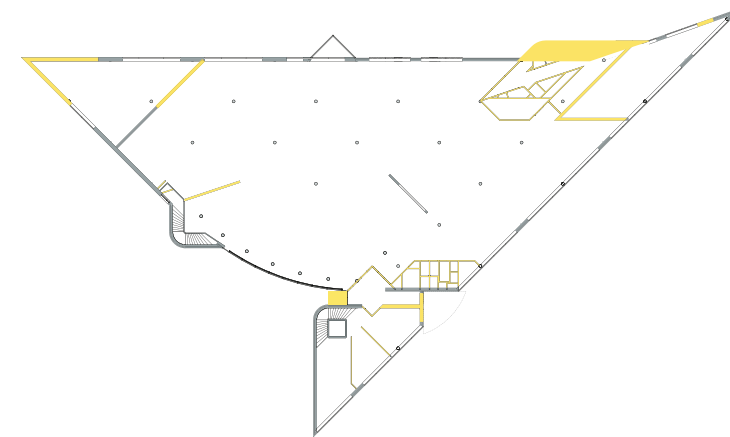
Een geslaagd publiek interieur nodigt uit tot spontaniteit, improvisatie en multifunctionaliteit, net als een open plein in de stad een decor kan zijn voor het dagelijkse leven. Dat hiervoor wel voldoende aanleiding nodig is blijkt bij een bezoek aan Gare Maritime in Brussel. Gare Maritime is ontworpen als een genereus straatprofiel in een oude stationshal; de ruimte is groots en zorgvuldig vormgegeven, de leegte laat veel ruimte voor activiteiten toe. Desondanks lijkt de voortzetting van de omringende wijk binnenin de voormalige stationshal niet helemaal succesvol; het ontbreekt aan genereuze zitmogelijkheden en het café is met een duidelijke omheining enkel bedoeld voor consumenten. Zonder specifieke activiteiten worden bezoekers niet uitgenodigd om hier langere tijd te verblijven.

In de bibliotheek en muziekschool, gehuisvest in De Klinker, heeft de zoektocht naar een bepaalde huiselijkheid tijdens jaren intensief gebruik geresulteerd in een kakofonie aan kleur, materiaal en vormen. De foto's na directe oplevering in de jaren '80 tonen een licht en ruimtelijk interieur, maar geven evenmin een gevoel van huiselijkheid. Het leidt tot de vraag wat er voor nodig is om het interieur van het nieuwe cultuurhuis in het bestaande gebouw vorm te geven; hoeveel ruimte moet worden leeggelaten en welke elementen kunnen bijdragen aan de huiselijkheid en ruimte bieden voor de gewenste mogelijkheden tot toe-eigening? Ruimtes worden pas (multifunctioneel) bruikbaar met de noodzakelijke praktische ondersteuning op de juiste plekken. Enkel lege ruimte zal een breed multifunctioneel gebruik in veel gevallen moeilijk kunnen bewerkstelligen. Het gaat om het faciliteren en activeren, door ruimte vorm te geven

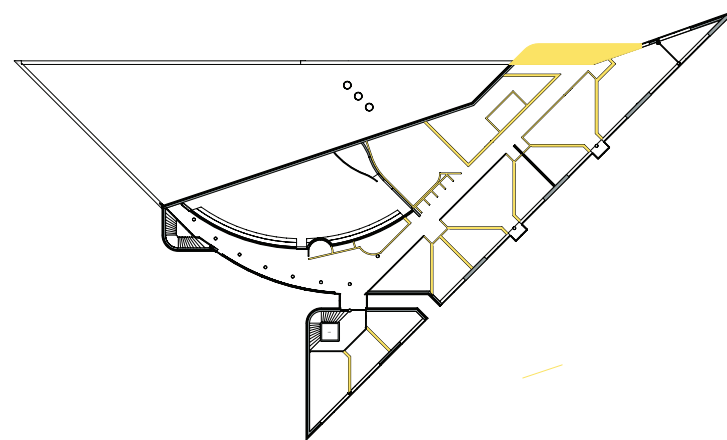
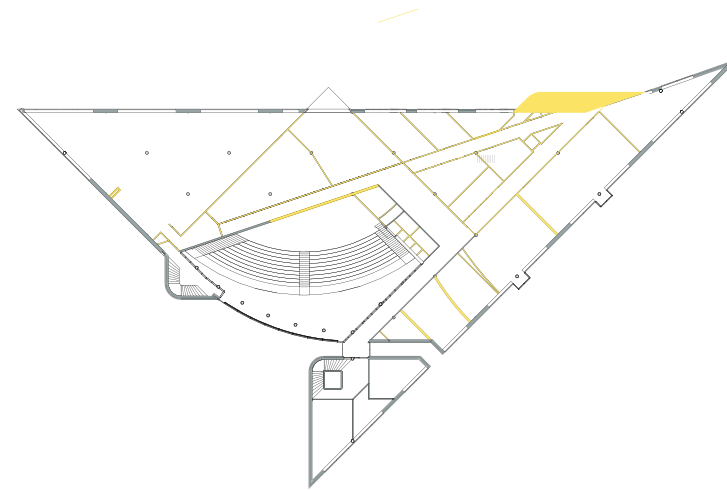
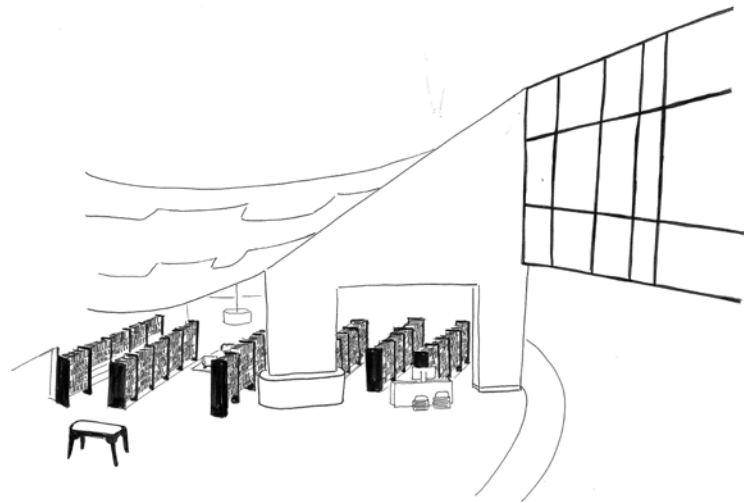
voor zitten, presenteren, opbergen, terugtrekken, ontmoeten. De studio ging uit van een veelzijdige inrichting met vaste elementen waar gebruikers zelf invulling aan kunnen geven; een diepe vensterbank biedt zitmogelijkheden als bank, maar ook bergruimte wanneer het zitvlak als deksel wordt ontworpen, en kan ook als presentatiemeubel worden gebruikt bij een tentoonstelling. Een getimmerde kabelgoot op deurhoogte biedt niet alleen mogelijkheden tot verlichting, maar kan ook worden gebruikt als gordijn- of schilderijrail. Door de integratie van technische voorzieningen wordt de vaste inrichting nog veelzijdiger, wat ook een belangrijk onderdeel vormt van een flexibel gebouw. Ten slotte valt of staat een toekomst-bestendig gebouw ook bij de aandacht voor detaillering van interieur.



Een gebouw mag ook de functie hebben van een leeg canvas waar de mens de invulling geeft en zichzelf ruimte toe-eigent.



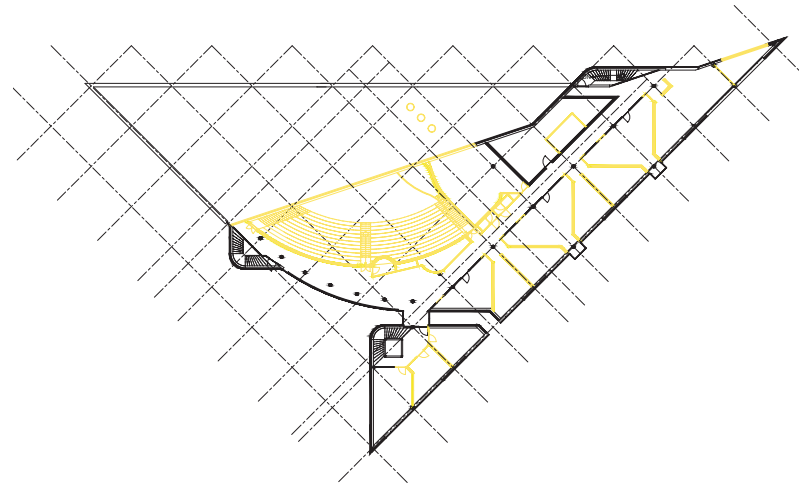
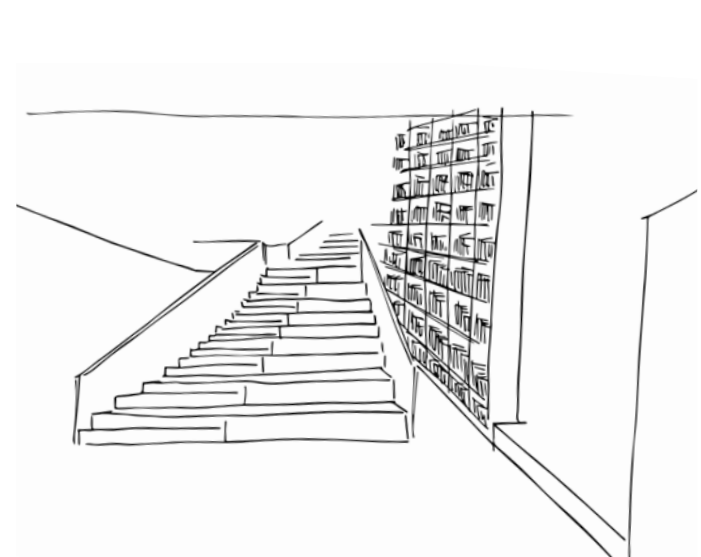
Ruimtelijke concepten zoals vides, vliesgevels, binnenpleinen en grote trappenhuisen zijn voor de hand liggende oplossingen om het aangenaam dwalen te stimuleren maar het zijn juist ook intiemere plekken die de bezoeker verleiden om hier langer te verblijven. Gemeenschapszin wordt niet alleen aangewakkerd door een overrompelende openheid, men moet er ook beschutting en geborgenheid kunnen ervaren.

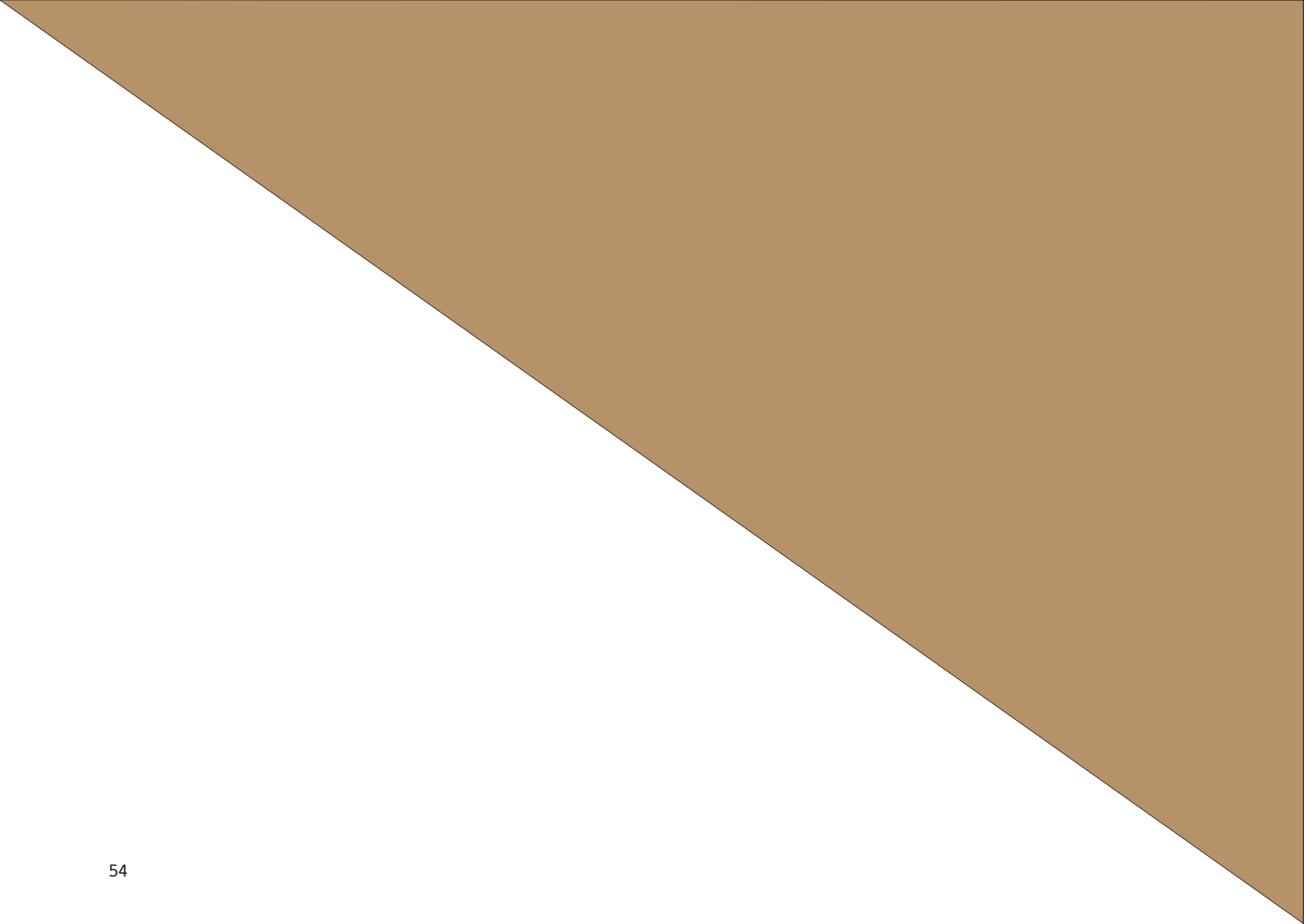


De bibliotheek van morgen valt onder het publieke domein en zal daarom worden vormgegeven als een nieuw type openbare ruimte. Ze kan worden beschouwd als het centrum van een kleine stad.



REFLECTIE





Cultuurhuis als maatschappelijk project

Leonie Boelens, Darlene Tsai
Korteknie Stuhlmacher architecten

Natasja Beckers, Paul Rutten
Kenniscentrum Creating010

De ontwerpstudio Cultuurhuis van Morgen was een reis van enkele maanden aan de hand van een interessante, maar weinig precieze routekaart. Maarten Hajer, hoogleraar Urban Studies aan de Universiteit Utrecht merkte eerder al op dat de toekomst principieel onkenbaar is. In weerwil daarvan proberen architecten, als onderdeel van de brede gemeenschap van ontwerpers, concrete voorstellingen te maken van toekomstige situaties die (kunnen) leiden tot fysieke interventies in stad en landschap.

Deze ontwerpstudio heeft tal van concrete ideeën opgeleverd over de toekomstige staat van De Klinker in Zeist als cultuurhuis. Die zou kunnen worden bereikt door het bestaande gebouw, ontworpen door architect Jan Hoogstad en gerealiseerd in 1982, te transformeren volgens de eisen van een hedendaags cultuurhuis. Docenten en studenten hebben in gezamenlijkheid gewerkt aan deze opgave, vooral door inventiviteit, creativiteit en leervermogen van de laatsten aan te boren en helpen om te zetten in ontwerpvoorstellen in de vorm van schetsen, vlekkenplannen en maquettes. In de periode van februari tot juli 2024 is veel bereikt, met grote inspanning van de masterstudenten die deze studio volbrachten naast hun reguliere betrekking als architect. Het intrigerende proces van inspiratie opdoen, onderzoek uitvoeren, eerste ontwerpen maken, kritische feedback verwerken en omzetten in tastbare resultaten voltrok zich in korte tijd. Docenten pakten hun rol als begeleider en motivator, kritische meesters spraken hun gezellen toe en studenten gingen onderling in gesprek. Er is hard gewerkt en gestrest, maar het resultaat is om over naar huis te schrijven, of wellicht naar het stadsbestuur van Zeist en direct betrokkene en belanghebbende:

KunstenHuis Idea. Deze cultuurinstelling is het avontuur met de Rotterdamse Academie, de docenten en studenten met open vizier aangegaan, waarvoor lof.

Dit project heeft een aantal dingen laten zien. Het heeft de geesten opengemaakt voor een herwaardering van De Klinker als gebouw, en laten zien dat met een zorgvuldige blik op het bestaande en de noodzakelijke denk- en ontwerpkracht, het slopen van de bestaande gebouwde omgeving de laatste optie zou moeten zijn. Daarnaast is duidelijk gemaakt op welke wijze publieke waarden en gebouwde omgeving geïntegreerd kunnen worden in ontwerpvoorstellen voor cultuurgebouwen, De Klinker in het bijzonder, waar de bibliotheek een spilfunctie vervult. Dat is in lijn met het inzicht dat creatieve ontwerpers een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het tegemoet treden van actuele maatschappelijke uitdagingen. In het geval van De Klinker is dat het bevorderen van een leven-lang-leren, betrouwbare informatievoorziening, sociale samenhang en een gezonde lokale identiteit.

Deze publicatie toont wat jonge en opkomende professionals in een ontwerpstudio kunnen bereiken. We hopen en verwachten dat ze een bijdrage zal leveren aan het debat en de besluitvorming over het toekomstige cultuurhuis van Zeist.

Een werkwijze voor morgen

Marcel Musch
Directeur Rotterdamse Academie
van Bouwkunst

De studio Cultuurhuis van Morgen had als opdracht om na te denken over de toekomst van het cultuurhuis voor de gemeente Zeist. Uitgangspunt was om het bestaande gebouw, ontworpen door Jan Hoogstad, te behouden en te transformeren. In het ontwerpend onderzoek hebben studenten en docenten van de RavB en de onderzoekers van Kenniscentrum Creating010 samengewerkt met medewerkers van het Kunstenhuis IDEA. Deze samenwerking maakte het mogelijk om de opgave voor een nieuw cultuurhuis vanuit verschillende perspectieven te benaderen.

We zijn deze studio begonnen met een startworkshop. We troffen in Zeist een betrokken organisatie aan van bestuurders, bibliothecarissen, kunst- en taaldocenten. In de startworkshop in De Klinker kwam de vraag aan de orde welke maatschappelijke opgaven van invloed zijn op het concept voor een toekomstig cultuurhuis en op basis van welke waarden het cultuurhuis zou moeten opereren. Het was een gesprek tussen experts met verschillende manieren van denken en kijken. Een gesprek tussen beschouwende en analytisch denkende onderzoekers, ervaren professionals uit de culturele sector en lateraal denkende en oplossingsgerichte ontwerpers. Wat heeft dit gesprek, waarin verschillende invalshoeken en benaderingen aan bod zijn gekomen, opgeleverd? Wat levert het op als onderzoekers, ontwerpers en professionals uit de culturele sector samenwerken aan het ontwikkelen van een nieuw concept voor een cultuurhuis?

Cultuurhuis van Morgen heeft een aantal aandachtspunten en ontwikkelrichtingen opgeleverd. Die zijn in deze publicatie samengevat in vijf thema's, gebaseerd op de analyses, essays en ontwerpvoorstellen van

dertien studenten. Hoewel de thema's niet alles afdekken geeft het een aardig compleet beeld van de aspecten die een rol spelen bij het ontwikkelen van een cultuurhuis in combinatie met een transformatie van De Klinker. Hopelijk laat het ook zien wat een brede, integrale werkwijze, zoals in deze studio is getest, kan opleveren. In deze werkwijze zijn de maatschappelijke opgaven, doelstellingen en waarden gerelateerd aan de aspecten die het functioneren van een cultuurhuis bepalen. In de studio is aandacht besteed aan het perspectief van de gebruiker, de ruimtelijke structuur, de programmering en de stedelijke en sociale context en de samenhang tussen deze aspecten.

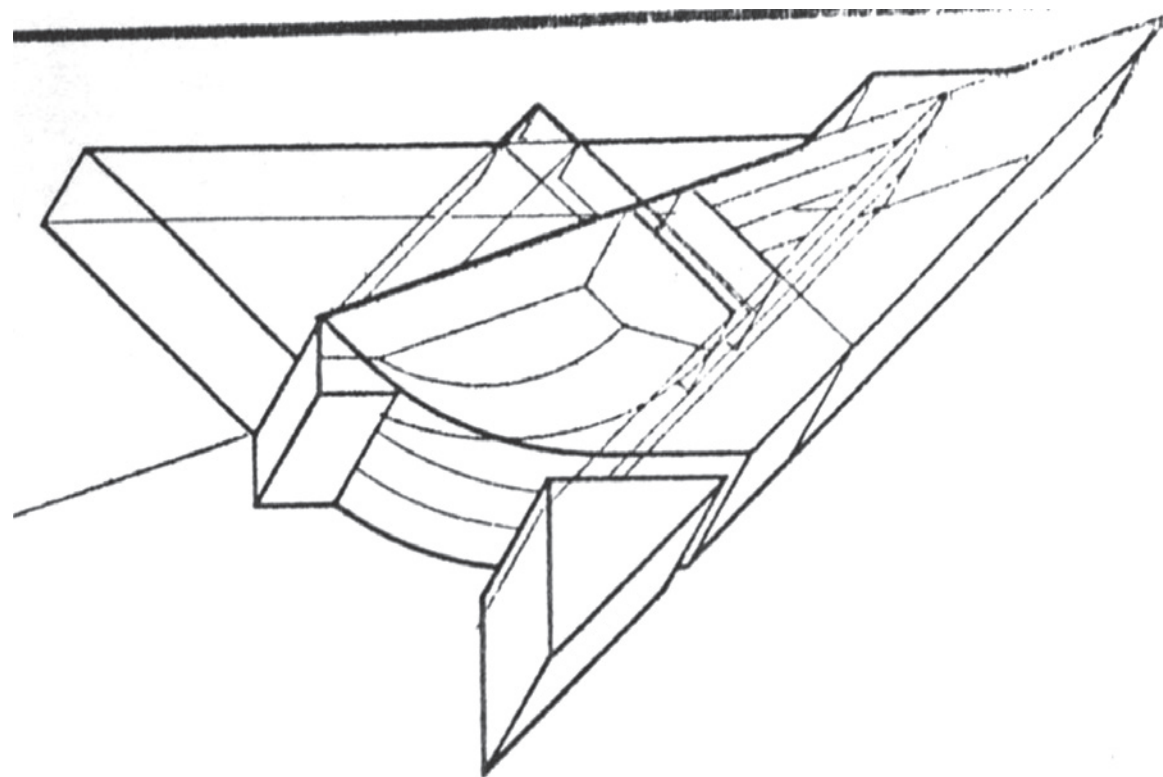
In de startworkshop kwamen drie grote maatschappelijke opgaven aan de orde waarvan overeenstemming bestond dat deze van groot belang zijn voor een toekomstig cultuurhuis, dit waren: de toenemende diversiteit in de samenleving, de toenemende invloed van digitalisering op kennis, cultuur en sociale structuren en de groeiende druk die deze (en andere) tendensen uitoefenen op jongeren. Het goed doorgronden van deze tendensen zou zich moeten vertalen in de wijze waarop doelstellingen in het kunst- en cultuurbeleid worden uitgewerkt. Dit geldt bijvoorbeeld voor de generieke doelstellingen zoals vastgelegd in de Bibliotheekwet, kort samengevat: kennis delen, educatie en ontwikkeling stimuleren, lezen stimuleren, ontmoetingen en debatten organiseren en kennismaking met kunst en cultuur stimuleren. Hoe deel je bijvoorbeeld kennis en informatie in een wereld waar 'alle kennis' ogenschijnlijk via een mobiele telefoon kan worden binnengehaald? Wat is dan nog de rol van de bibliothecaris en wat is het nut nog van een bibliotheek? Of hoe organiseer je een dialoog

in een samenleving die in toenemende mate uiteen lijkt te vallen in separate 'bubbels'?

Het antwoord op deze en andere vragen zal niet neutraal zijn, maar is gekleurd door de waarden die een organisatie uitdraagt. Een strikt functionele opvatting over kennisvoorziening zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat een bibliotheek zich beperkt tot het uitlenen van boeken of zichzelf zou opheffen omdat immers 'alle kennis' te vinden is op het internet. Maar het verwerven van kennis vindt niet in het luchtledige plaats. De ontwikkeling van kennis is altijd onderdeel van een dialoog met anderen. Het verloopt via persoonlijke, per individu verschillende, paden. Het heeft met andere woorden een sociale dimensie. Het ontwikkelen van kennis en het begrijpen van complexe concepten heeft daarnaast ook een lichamelijke en ruimtelijke dimensie. Een strikt functionele opvatting zal voor de bibliothecaris die een rol wil spelen in gemeenschapsvorming, het ondersteunen van kritisch burgerschap, inclusiviteit enzovoort daarom een te beperkte opvatting zijn.

De voorstellen die in deze studio zijn ontwikkeld geven culturele professionals die hun taak breder opvatten dan bijvoorbeeld het uitlenen van een boek of het geven van muzikles de inspiratie om bij het uitvoeren van hun brede taakopvatting de hulp in te roepen van het gebouw. Een passende ruimtelijke structuur, in samenhang met een goede programmering, kan de cultuurprofessional helpen om te werken aan brede maatschappelijke doelstellingen. Bovendien bieden de ontwerpvoorstellen stof tot nadenken bij de ontwikkeling van een nieuw cultuurhuis. Zelfs wanneer onverhoopt besloten wordt tot sloop van De Klinker, levert deze verkenning aangrijpingspunten

op voor een nadere uitwerking van een 'programma van eisen' voor een nieuw te ontwikkelen cultuurcluster.



Beeld
Het getoonde beeldmateriaal is een selectie uit het werk dat is ontwikkeld binnen de studio Cultuurhuis van Morgen door de studenten van de masteropleiding Architectuur van de RAvB.

Pag. 3, 6, 27, 47, 58
Archief Jan Hoogstad,
het Nieuwe Instituut

Pag. 10
Zeist, groei en bouw – deel 8;
De openbare Bibliotheek te Zeist,
Elvire Derks, uitgever/drukkerij
Kerckebosch, Zeist, 1986

Quote achterzijde
uit: *Het Predikheren Mechelen.*
*Herbestemming van een klooster-
ruïne tot stadsbibliotheek,*
Public Space, 2019.

**Rotterdamse Academie
van Bouwkunst,
Hogeschool Rotterdam**

**Pieter de Hoochweg 129,
3024 BG Rotterdam
www.ravb.nl, info@ravb.nl
+31(0)10 794 48 55**

Redactie
Natasja Beckers, Leonie Boelens,
Paul Rutten, Darlene Tsai

Jaar van uitgave
2024

Studio
Het Cultuurhuis van Morgen,
voorjaar 2024

Studenten
Ishwara Blanken, Bart Brugmans,
Nikita Emous, Jeroen van
Groningen, Karin Houwink,
Szymon Kloczkowski, Romke Lap,
Rico Lokker, Matthieu Pons,
Sandro Setola, Daphne Tielen,
Jasper de Wilde,
Nick van Zandbergen

Gastdocenten/Lezingen
Marcel Musch, Mechthild
Stuhlmacher, Jan David Hanrath,
Marjo van Schaik, Rob Bruijnzeels

Ontwerpdocenten
Darlene Tsai, Leonie Boelens
Korteknie Stuhlmacher
architecten

Onderzoeksdocenten
Paul Rutten, Natasja Beckers
Kenniscentrum Creating 010,
Hogeschool Rotterdam

Communicatiedocent
Christine Alberts

Opdrachtgever
KunstenHuis Idea;
Jan Brands, Rob Schouw

Grafisch ontwerp
Christine Alberts /
Coppens Alberts

Drukwerk
Printerpro Rotterdam

Mogelijk gemaakt door
KunstenHuis Idea,
Kenniscentrum Creating 010,
Rotterdamse Academie van
Bouwkunst

KunstenHuis Idea
curriculum | bibliotheek | podium | onderwijs | samenwerking

CREATING
010

RAVB
Rotterdamse
Academie van
Bouwkunst

K2

ksa Korteknie
Stuhlmacher
architecten

*Het bestaande werd
bewaard, de geschiedenis
opnieuw geschreven.*

Christoph Grafe

Rotterdamse
Academie
van
Bouwkunst